

KAITSC KODU

№ 17 1936

Hind 30 s.

ROSMANN

TOIMETUS:

Tallinnas Kaarli t. 3, kaitseliidu peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja: kolonel J. Maide
telefon 451-94.

Tegev toimetaja: kapten A. Truuvere
telefon ametis kv. 156-a,
kodus 465-01.

Väljaandja: Kaitseliidu peastaap.
Kaasti 85 arvatakse tasu alla, kui sellele tasundumine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaamiseks märkimata käsikirju alal ei hoita.

Tegevtoimetaja kõnetunnid teisipäeviti ja neljapäeviti kella 10.00—12.00.

*

TALITUS:

Tallinnas Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9—3.
Telefon 451-89.

Tellimiskind aastast 6 krooni, 1/3 a. 3 kr.,
1/4 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

Kuulutuste hinnad: a üks lehekülj teksti ees 50 kr., tekstis 80 kr., teksti härel 40 kr. Väliline kaas 80 kr., sise-
mised 60 kr.

Nr. 17

1936

SISUKORD:

- U. S.:* Soome president Svinhufvud ja ta külaskäik Eestisse.
— Konstantin Konik †.
H. M.: Olümpiaad. . .
A. H.: Ungari ülemjuhataja Eestis.
V. H.: Dardanellide vallutamine 1915. a.
J-r: Eesti suursaavutused väikekaliber-klubide vahelistel laskevõistlustel 1936. a.
J. R.: Kümme aastat Järva maleva tegevusest.
—st: Pühapäeval Pühajärvel.
V. H.: Kui Arhangelski sõjajoonalao maailmasõja ajal lendasid õhku.
J. R.: „Kabral“ Jurka.

Tartu näitusele

4. — 7. sept. s. a.

võetakse vastu nii põllumajanduslikke kui ka tööstuslikke väljapanekuid

üleriiklikus ulatuses

Kõik väljapanekud võivad kuuluda auhindamisele

Rutake ülesandmiseõga!

Näituse 31, tel. 1-01 (büroo) ja 26 (direktor)

Eesti Põllumeeste Selts Tartus

Kaitse Kodu!

ILMUB 2 KORDA KUUS

Nr. 17

Tallinnas, laupäeval, 15. augustil 1936

XII aastakäik

Soome president Svinhufvud ja ta külaskäik Eestisse

Augustikuu esimesil päevil oli riigivanema ja kogu eesti rahva külaliseks Soome president P. E. Svinhufvud. Auväärne ja teeneterikas Soome riigijuht oli käesoleval korral juba kolmandat korda teretunud ja oodatud Eesti külalisena meie pinnal. Ja nagu kodanikud aja-

lehtedest ja „Kaitse Kodu!“ numbrist leiavad, on Soome riigipeale saanud Eestis osaks laialdane tähelepanu ja suurte rahvahulkade kõige soojasüdamelisemad lugupidamise-avaldused. Meie talumehed ja -naised olid maanteile ehitanud kõrgele külalisele auväravad, meie noo-

Riigipeade esimene käepigistus Toila jaamas.

President, riigivanem ja ülemjuhataja võtavad vastu aukomp. paraadi

red tütarlapsed ja pojad — kodutütred ja noorkotkad — moodustasid riigipeade läbisõidul maal spaleerid ja puistasid külalisele lilli. Meie avalik arvamine ajakirjanduses tervitas kõige heatahtlikumalt hõimurahva esimese kodaniku siinviibimist.

Kas see oli vaid eestlase külalislahkus ja viisakusest tingitud austuseavaldus võõra riigi esimesele kodanikule? Ei. Selles oli meil teesklematut otsekohest lihtsat usaldust ja hõimuvendlikku armastust kogu Soome ja taaulise riigipea vastu.

Ajaloo areenil ja riikide ning rahvaste elus kergivad esile üksikud kujud ja tegelased, kes mõne ajavahemiku järele kaovad jälle silmapiirilt või jäävad suurtes katsumistes ja võitlustes alla. Teised jälle kaovad otsesest tegevusest näiliselt eemale, koguvad jõudu ja indu uuteks võitlusteks, et anduda kogu jõu ja tahtega oma rahva paremale homsele.

Üks niisuguseid mehi on ka P. E. Svinhufvud — Soome kangelaslik vabadusvõitleja ja populaarne riigimees. Kui loodi Soome iseseisev vabariik, sai selle hoidjaks Svinhufvud. Kui aastat neli-viis tagasi Soomes siseelus tõusid sisepoliitilised kired ja osa rahvast hakkas teise osa vastu võitlusele astuma, siis otsiti vahemeest, lepitajat, kes tuleks ja eemale peletaks mässumõtted ning liidaks vaenulisi leere ühte. Ei leidunud teist meest kui praegune president, Soome populaarne „Ukko Pekka“, kes vana mehena riigitiitriks tulles oma isiksuse, kainuse ja rahulikkusega kõigisse kodanikesse mõjus rahustavalt ja kui auväärne isa tuli majja kodurahu tooma.

Ja praegu, kus ligi kümneaastase valitsemise järele vana president on ametist ära astumas ja vanusepuhkusele minemas, et eelseisval hääletusel uuele mehele kohta anda, on

tõsisoomelised ringkonnad suuresti mures tema äramineku pärast, sest aeg on nii välis- kui ka sisepoliitiliselt närvlik ja vajab tasakaalukat kainepealist riigijuhti. Neid ei sünni aga mitte iga aasta ja aastakümne pärast.

Meie riigivanemal on olnud paljusid kordi kokkupuuteid president Svinhufvudiga, kuna viimaseil aastail on saanud riigipeade külaskäigud traditsiooniliseks ja regulaarseiks. Peale tavalise riigipeade külaskäikude ametlikkuse seob mõlemaid rahvajuhte veel peaaegu ühine loova riikliku töö minevik ja olevik. Soome Svinhufvud oli Soome esimene riigihoidja, meie Päts — Eesti Päästekomitee esimees. Samuti on läbielatatavate riiklike sündmuste ja poliitiliste murrangute päevil mõlemad vanad kogunud riigimehed-võitlejad olnud mõlema maa riigijuhtimise töös. See süvendab sõprust ja liidab hõimlasi veel enam.

Tavaliselt on riigipeade külaskäigud poliitilise ja salapärase loomuga, nagu neist meie päevil kuulda ja lugeda võime. Eesti ja Soome riigipeadel pole aga oma külaskäikudel vajadust plaanitseda salakavalaid sõjaplaane ega diplomaatlikke kombinatsioone. Need traditsioonilised Eesti-Soome riigipeade külaskäigud on nagu kahe sõbra perekondlikud küllakutsed ja vastuvõttud, milleta ei või läbi saada iseseisvad hõimuvennad, keda lahutab teineteisest vaid kiiresti ületatav vesi. Meie hõimlased teispoole lahte ei ole vahete-vahel kõigist meie asjust õigesti aru saanud, nagu tuleb kõige paremaski perekonnas ette arusaamatusi ja ütlemisi. See aga on olnud vaid mööduv ja momendinähtus. Kui vana auväärne Soome riigipea tuli meile, siis mõisteti seda sealpool lahte kõige paremini ja kõik pidasid seda loomulikuks ja vajaliseks. Ja need ringkonnad ja lehed, kes meid mitte ei mõistnud, hakkasid

siis nagu iseenesest meist hästi aru saama ja meie tahtest ja riiklikust tööst kõige heatahtlikumalt kirjutama. Sest kui mõistab perekonna pea, isa, naabreid ja sõpru, tuleb kogu perel tema nimel usaldusega ja aupaklikkusega teistele suhtuda.

Ja me näemegi, kuidas järk-järgult kõvenevad sidemed ja sõpruseavaldused mõlema vennasmaa vahel. Kõvendatakse ja arendatakse isiklike kui ka organisatsioonide vahelisi ustavussidemeid. Ilusad eeskujud äratavad ilusatele tegudele.

Nende ridade kirjutaja on elanud mõnd

järk-järgult, kindluse ja teadvusega sammuvad ajajärgu ja momendi meeleoludest läbi ja ehitavad riikliku kui ka isikliku elu kaljule, mis tuultes ega tormides ei kõigu. Seesugused inimesed on heaks eeskujuks nii teolt kui ka hingelt kogu rahvale ja ta kasvavale noorpõlvale.

Sõbraliku hõimuriigi president ühes oma saatjaskonnaga on ammu kodus, kus ta on ütelnud endale Eestist jäävat kõige paremad muljed. Meie, eestlased, võime olla rõõmsad, et suutsime talle pakkuda ja anda enestest kõike head.

Viimane tervitus lahkuvailt külalisilt

aega Soomes ning üliõpilasena ja ajakirjanikuna saanud Soome presidendiga isikliku kokupuutumise au osaliseks. Muljed presidendist kui ka ta abikaasast on meelejäävad, südamligid; lihtne, südamlid kätumine, selge pilk, talupoeglik kindlus ja otsekoheesus ehib Soome esimese kodaniku loomust. Ja kui palju südamlidku kaasabi hingelt kui ka teolt annab Soome presidendi abikaasa kõigile heategevaile asutusile ja organisatsioonile, sellest teab vaimustusega jutustada sadasid, tuhandeid Soome naistegelasi.

Nüüdne aeg vajab eeskätt teoinimesi, kes panevad käe adra taha ega vaata tagasi, kes

Enne kui Soome president Eestisse tuli, oli ta end annud esimesena üles laskevõistlustele. „Vana mees, aga osav märkilaskja, rahuliku käega ja terava silmaga,“ imetelevad teda, Ukko Pekkat, Soome kodukaitsjad.

Jäägu selle tubli riigimehe heatahtlik suhtumine eestlastele ja meie riigivanemale tunnistuseks, et me austame Soome riigipea isikus kogu seda edasipüüdvat ja kindlaloormulist vennasrahvast. Ja me teame, et nende, meie hõimuvõlled, südamed tuksuvad sõpruses meiegi rahva ja ta riigivanema vastu.

U. S.

Prof. dr. med.

Konstant. Konik †

Esmaspäeval, 3. aug., suri Tartus prof. dr. med. Konstantin Konik, endine Eesti maavalitsuse, Eesti Päästekomitee ja Asutava Kogu liige ning endine haridusminister.

Üks tubli ja suur töömees on jälle meie keskelt lahkunud. Iga aastaga muutuvad hõredamaks vanema põlve Eesti avalike tegelaste read. Aastakümneid töötas ta Eesti avalikul tööpõllul. Raskeil aegadel võttis ta poliitilise tegelasena osa võitlusest Eesti loomiseks ja hiljem ülikooli professorina töötas ta suure innu ja hoolega meie teaduse arendamiseks ja tõstmiseks. Ükski ülesanne ei olnud talle raske. Ta andis oma parima kodumaale. Sirgjooneliselt, ausalt ja tulise hingega püüdis ta kaasa aidata Eesti edenemisele. Ta lootis, et ta tervis paraneb ja et ta võib jälle uue jõuga tööle asuda, aga saatus tahtis teisiti.

Olgu kodumaa muld kerge ühele oma parimale pojale!

*

Vabariigi valitsuse otsuse kohaselt korraldati prof. K. Konikule riiklikud matused. Kadunu soov oli, et ta põrm maetaks Tallinna Metsakalmistule.

Prof. K. Koniku põrm saabus Tallinna ööl vastu neljapäeva ja kell 11 viidi see jaamast „Estonia“ kontsertsaali. Jaamast ära saatma oli ilmunud vabariigi valitsuse liikmeid eesotsas peaministri asetäitja K. Eenpalu, hulk riigi- ja seltskonnategelasi ning palju rahvast.

K. Koniku riiklik matus toimus „Estonia“ kontsertsaalis neljapäeval kell 4 pärast lõunat. Kohal oli vägede ülemjuhataja kindral Laidoner, vabariigi valitsus peaministri asetäitja K. Eenpaluga eesotsas, ülikooli esindaja, Eesti Üliõpilaste Seltsi esindajad, üliõpilaskonna esindajad ja palju teisi.

Vaimuliku talituse pidas piiskoplik vikaar H. Kubu. Vabariigi valitsuse esindajana kõneles sotsiaalminister O. Kask, kes algas oma kõnet sõnadega: „Üks tu-

gevamaid Eesti tammi on murdunud...“ ja lõpetas sõnadega: „Konstantin Koniku töö riigi loomisel on raiutud kustumata tähtedega meie ajaloo heledamatele lehekülgedele.“

Järgnesid veel järelehüüded paljudelt organisatsioonidelt ja pikemalt kõneles Jaan Tõnisson, kes ise loomustas kadunut kui suurt võitlejat, kes pole paindunud võitluses oma veendumuste eest, kui kirgliku hingega võitlejat, kelle kuju jääb ikka eeskujuks meie põlvele.

Ohvitserid kandsid õlgadel puusärgi saalist välja ja leinahelide saatel hakkas leinarong liikuma Metsakalmistule, saadetuna rahvamurrust.

Metsakalmistul leinaviisidel ja aukompanii auandmisel lasksid Eesti Üliõpilaste Seltsi liikmed puusärgi hauda. Esimese pärja asetaskalmule peaministri asetäitja. Veel kord austuseavaldusi, ja ühe suure eestlase maine teekond oli lõppenud.

*

Konstantin Konik sündis 31. XII 1873. a. Tartus, lõpetas ka siinse gümnaasiumi 1893. a. ja astus Tartu ülikooli arstiteaduskonda, mille lõpetas 1899. aastal. Kuulus Eesti Üliõpilaste Seltsi.

1900.—1904. a. tegutses ta arstina Venemaal Poodoolia ja Harkovi kubermangudes ja evangeelses haigemajas Odessas. 1904.—1905. a. võttis ta osa Vene-Jaapani sõjast. Tagasi tulnud sõjast, töötas ta Tartu ülikooli haavakliinikus. 1909.—1912. a. oli Tallinna Eesti arstide haigemaja juhatajaks, 1913.—1918. a. oli Vene-Balti laevatehaste vanemaks arstiks ja ühtlasi 1915. a. alates Tallinna linna tervishoiu büroo juhatajaks.

Vene revolutsiooni järele oli ta Eesti maavalitsuse liige ja hiljem Eesti Päästekomitee liige. Vangistati okupatsioonivõimude saabumisel.

1918.—1920. a. oli ta tervishoiu peavalitsuse juhataja ja Asutava kogu liige. Selle järele määrati ta Tartu ülikooli kirurgia professoriks ja ülikooli haavakliiniku juhatajaks. Oli sealjuures kauemat aega arstiteaduskonna dekaaniks. 1933. aastal haridusminister Jaan Tõnissoni valitsuses.

K. Koniku sulest on ilmunud palju arstiteaduslikke kirjutusi ja ta on ka sageli ajakirjanduses ja ajakirjades sõna võtnud poliitiliste ja hariduslike küsimuste üle.

K. Konik omas vabadusristi, kotkaristi ja Punase Risti kõrgema aumärgi.

OLÜMPIAAD...

On palju räägitud, kõneldud, kirjutatud meie kergejõustiklaste ebaõnnest. On kuulda palju kurjalt arvustavaid hääli, küll atleetide ja treenerite suhtes.

Kas esimeses raevuhoos üteldud sõnad väärivad üldse tähelepanu? Kas ei põe need lugupeetud härrad ise samasugust „lambipalavikku“? Kainel järelekaalumisel nad jõuavad vahest isegi säärasele otusele.

Miks just Viiding, Sule ei heitnud oma tippsaavutusi Berliini staadionil? Aga, jälle küsimus, miks need härrad ise ei kirjutanud sel puhul „oma parimaid“? On ju olümpiavõistlused rahvaste tugevuse, nii hingelise kui ka füüsilise, suurparaad. Siin iga rahvas, õigemini suveräänne riik, esitab oma sängarid sellele „vägilaste“ heitlusele. Siis oleksid ka kaudsel teel sellest paraadist osavõtmiseks sulerüütlid. Andku nad oma parim! Aga kas saab üldse tellimise peale anda parimat? Muidugi ei saa, sest meil kodu on ka vaimsel alal see asi enam kui äpardunud. Olid pühad esivanemate austamiseks — lugupeetud härrad vaevasid endid, löid, õigemini redigeerisid muistseid asju — ja kas tagajärjed on tähelepanuväärivad?

Inimesed, kes nägid-kuulsid, ütlevad:

„Nojaa, eks ta ole ka vana kali uues astjas.“

Samuti ka kergejõustiklaste esinemine. On ju vana tõde, et vaim on valmis aga liha nõder.

Kas võime aga ette heita oma rahvuse au kaitsjatele? Kui, siis missuguse õigusega? Nende tagajärjed ei ole alla keskpärase — nad on isegi maailma eliiti kuuluvad. Et aga pronks-, hõbemedal —

kulda ei mainigi — ei kukkunud, siis olenes see siin lihtsalt õnnest. Kunagiste, varem saavutatud, tagajärgedega sentimeetrites ei saa üldse arvestada, sest see on igakord olenev õnnest, saatuse tujudest.

Õeldakse, et „vaat' meie andsime kõik võimalused oma olümpiaatleetidele — laagri, harjutusvõimalused jne.“

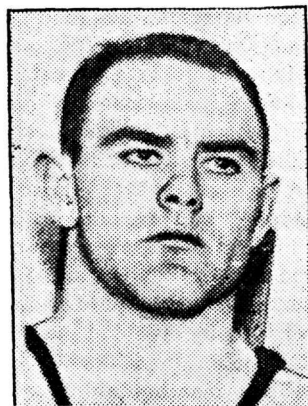
Aga, lubage, kas ses harjutuses ei peitugi kurja juur? Harjutame, loobime, lööme suurt lärmi mõne õnnestunud heite puhul, rikume sellega vaimse jõu. Lugupeetud treenerid on ju ametisse seatud ainult füüsilise maksimumi saavutamiseks. On unustatud vana tõde, et terves kehas on terve vaim. Keha eest hoolitseti, võib ütelda, meie olude kohaselt eeskujulikult: rahu, puhkus ja harjutus. Just

Pronksmedalivõitja A. Luhaäär Berliinist saabudes koos raskejõustikuliidu esimehe O. Kösteriga

Kahekordne kuldmedalivõitja **K. Palusalu**

Hõbe ning pronksmedalivõitja **A. Neo**

jõuharjutus. Kes teab, millal rihm on pingul — väike nõks, ja ta murdub või lakkab üldse töötamast. Selleks tundmiseks ei piisa keha lihaste tundmisest.

Aga kas leidub üldse treenerit, ideaalset, kes oskab ka vaimu, tahtejõudu tasakaalustada füüsiliste võimetega? Selleks peab olema üliinimene. Üksik inivid, harilik surelik, ei ole enamikus suuteline seda läbi viima. Mitte treener ei ole alati patuoinas, vaid iga atleet ise. Tuleb ennast, oma närvikava ise välja arendada. Ainult sihi- ja järjekindla tööga saavutatakse siht. Üks-teine ebaõnnestus ei põhjusta oma asjast loobumist. Kusagil kirjutati, et Viiding on ütelnud, et ta ei võta enam kuuli kätte. Ta

olevat isegi nutnud oma fiasko puhul. Kui see nii on, siis ei ole midagi teha. Ta on kaotanud oma isikliku mina — tahtejõu. See ei ole küll usutav, aga kõik on ju maailmas võimalik. See aga veel ei tähenda, et tuleb oma armastatud lemmikalast loobuda. Üks ebaõnnestumine ei anna veel selleks põhjust. Tuletage meele, et suur maailma vallutaja Tamerlan oli oma elu algul saatuse hüljatute seas. Olles peidupaigas igavuses jälgis ta putuka teguviisi. 79 korda see maailma vägevaim atleet kukkus tagasi. Alles 80-dal korral saavutas ta oma sihi.

Tamerlan oli teinud otsuseks loobuda oma unelmate maast, aga nüüd, nähes putuka tahtejõudu ja ta nõrkust, kus ta aga siiski saavutas sihi, otsustas Tamerlan järgneda putuka eeskujule. Ja tal oli edu! Need on juhtmõtted, mille järgi peavad ka meie mehed talitama!

Pea püsti! Seni, kui elu ei murdu, rühime ikka edasi!

Nagu nõiavahend päästab rahva meeoleolu maadlejate võit. Seni olid maadlejad, tõstjad, teisejärgu kodanikud. Igal pool olid esirinnas kergejõustiklased. Pole vaja enam mainida, et iga isamaaliselt mõtlev kodanik kannab oma südames Palusalu võidupärga! Rahvuse au ja, mis veel suurem, enesetunne on hukkumast päästetud. Oleme uhked oma maadlejaile, tõstjaile. Üks miljon eestlast seab oma õiguse elule-jalale. Olümpiaad — see on sõda ilma vereta, aga sõda kus siiski ilmneb rahva, riigi elujõud. On ka tähelepanuvääriv, et suurt ekspansiooni teostavad riigid on ka olümpia ülekaalukad võitjad. See omakorda tõestab, et võistlus kasvatab rahva sisemist jõudu.

Kui praegune olümpia peremees esines neli aastat tagasi olümpiaadil, ei olnud ta tagajärjed nii hiilgavad. Tänavu ta on ületanud ennast ja kõiki teisi olümpiaadil ja — ka poliitilisel väljal.

See sunnib ka meid edasi rühkima.

Pronksmedalivõitja V. Väli

Punktitoojad Ed. Puusepp ja Ev. Sikk

Kui rahvas on tugev ja elujõuline, siis on seda ka ta parimad pojad. Areng ja töö viib sihile. Üks ebaõnnestus ei häiri, vaid peab ergutama. — Muide, me ei ole ka oma edu suhtes viimsed maailmas. Aastasadu kestnud surve on eestlase iseloomu muutnud pikaldaseks, tüsedaks ja tugevaks. Selle tõestuseks on meie maadlejate-tõstjate ekstraklass. Ka varematel aegadel on see end näidanud, nagu kuulsad nimed Lurich, Hackenschmidt, Aberg ja ka Jaago seda tõendavad. Selles suunas rühime edasi. Nurisemiseks, nukrustamiseks ja etteheideteks ei ole paika.

Kui meie kergejõustiklased ei platseerunud esikohtadele — see ei loe midagi. Kui mitte täna, siis homme saavutame selle. Ainult püsivus, tahtejõud ja töö viivad sihile! Eestlase visadus on kuulus, samuti ka ta jonn!

See on meie võidu pant ja suund.

A. H.

*

Võimas maailmasündmus — Berliini olümpia

11. olümpiamängud, maailma spordiajaloo hiilgavamaid lehekülgi ja gigantsemaid sündmusi — on jõudmas lõpule. Veel paar päeva vabisevad Berliini hiiglastaadioni võimsad ehitused määratuist võiduhõisates, veel paar päeva kestavad palavad heitlused ringis, rajal ja vees — siis algab maailma spordieliidi teekond — tagasi kodukohtadesse.

Kuigi on liiga vara püüda teha kokkuvõtet, saada üldpilti Berliini olümpiaast, on ometi selge see, et 11. olümpiamängud on võimsa maks kogu maailma rahvaid haaranud sündmuseks pärast maailmasõda. Nii täiuslikud, nii rahvusvahelised, nii võistluspingetihedad ja lõpuks nii tippsaavutusterikad pole olnud ühedki olümpiamängud varem. Sõbralikus maailmalahingus — sportlikus kõrgepinges — sõlmiti rahvaste vahel tugevamaid purustamatuid sõprusidemeid, kui seda on suutnud paljud, tühjadest

sõnakõlksudest kõmisevad rahvusvahelised konverentsid ja kongressid.

Olümpiakülas, Olydorffis, maailma parimate sportlaste suurimas keskses, istutati rahvusvahelisse sümbolisse mulda sõprustaimi, mis puhtad kõigest võlt-sist ja mis tugevamad igast lepingust. Valge, must ja kollane — siin olid nad suurimad, ausameelsemad sõbrad.

Berliini olümpia sportlikud saavutused seni? Mil-lised need on? Kolossaalsed! Hiiglaslikud, paiguti võimatutena näivad. Maailmarekordid, olümpiarekor-did, Euroopa rekordid, rahvuste rekordid — igapäe-vane kindel revüü. Seda nii kergejõustikus, raske-jõustikus, veesportis — sõnaga peaaegu erandita kõigil aladel.

Normid ja saavutuste piirid, mis näisid inimvõi-mete äärmise maksimumina, on ületatud. Vägevalt ja võimsalt.

Berliini olümpia iga päev — see oli sensatsioon. Täna oli sensatsiooniks uue taevani küüniva hiilge-saavutuse ootamatuks sünd, homme jälle senise, valitsenud majesteedi kokkuvõtte. Veel täna imetleti Maailma-Matti fenomenaalset maailma-rekordi 77,23 — aga järgmisel päeval oli sensatsioo-niks — võitmatuks peetud Matti kaotus, ... ta jäi viiendaks tulemusega 69,18... Võitjaks tuli out-saider sakslane Stöck — 71,84!

Kui täna karjuti kiidulaule kettaheite kuulsustele — üle 50-meetri-meestele sakslasele Schröderile ja rootslasele Andersonile, siis uus päev hõiskas uuele võitjale — ameeriklasele Kenneth Carpenter'ile. Võitja resultaati, uus olümpiarekord — 50,48. Ja Schröder, Anderson? Sakslane jäi viiendaks 47,95-ga ja rootslane... ei pääsnud lõppvõistlusele...

Aga olümpial pole aega nukrutsemiseks. Võistlus-vaim tormab võidukalt edasi, edasi! Ülespoole! Üha uusi sensatsioone, fenomenaalset, paiguti hullustu-sena näivaid resultaate kergib üksteise kõrvale. Jän-kide must ebajumal Jesse Owens võidab kolm kuld-medalit... Kaugus 8,06 m, 100 m — 10,3, vahejook-sus koguni maailmarekordist parem — 10,2! ja 200 m olümpiarekordiline 20,7. Lihtsalt õudne.

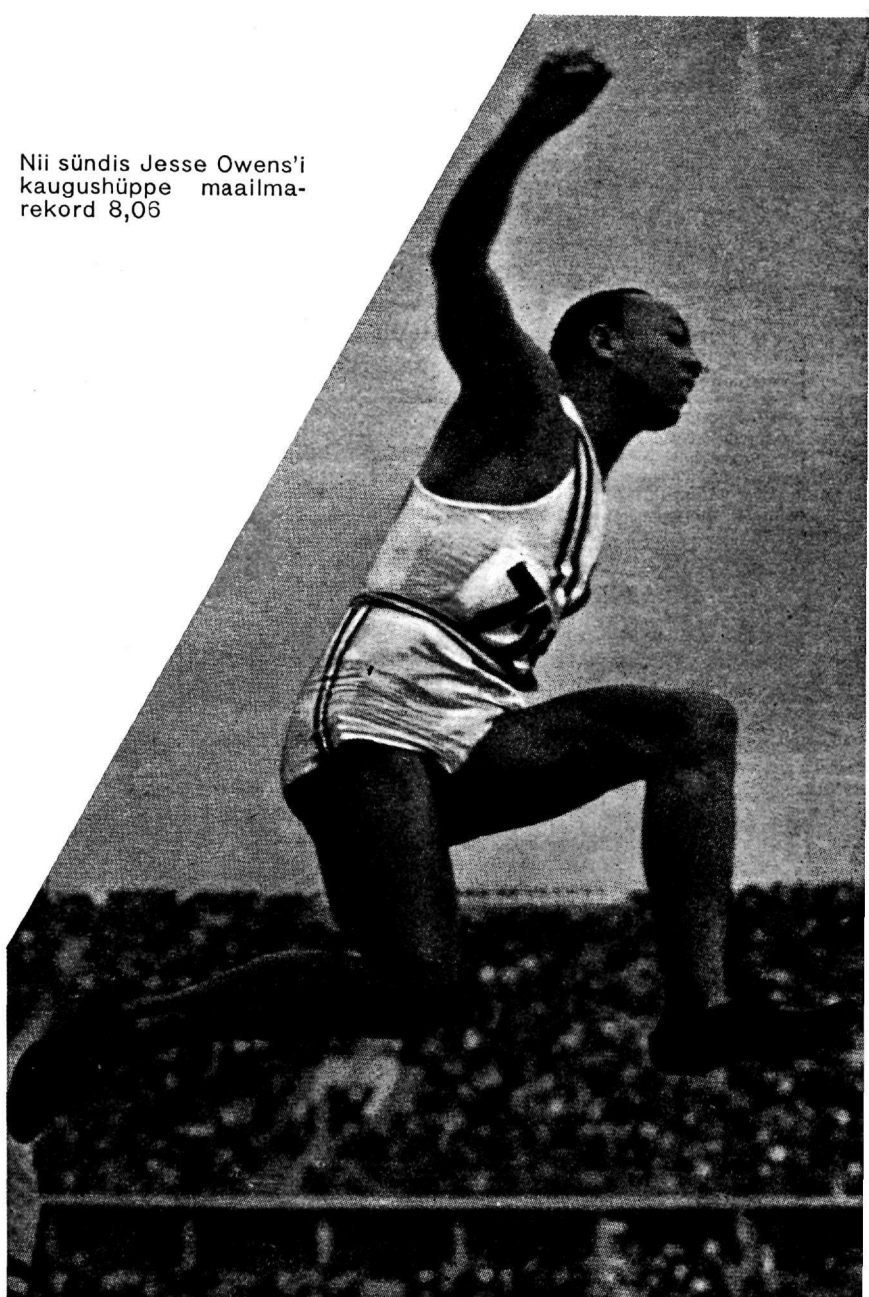
„Ma võidan kolm kulmedalit“, ütles maailma spordiajaloo kuulsaim sprinter enne olümpiamänge. Ja pidaski sõna. Ning kohutavate tulemustega.

1500 m jooks. Moodsa spordiajaloo dramaatilisim jooks. 100.000 pealtvaataja otse meeletul rõõmujoovastuslikul juubeldusel sünnib uus maailmarekord: uus-meremaalane Lovelock tapva tempoga jookseb ajaks 3,47,8! Ka teine ja kolmas, Cunningham, USA ja Beccali, Itaalia, kelle ajad vastavalt 3,48,4 ja 3,49,2, on ületanud seni maailma ületamatuna paist-nud tippmargi...

Aga edasi. Olümpia tippsaavutuste hullustusvaim nõuab üha uut. Ja hiilgesaavutuste paraad jätkub. Jaapanlane Naoto Tajima hüppab kolmikut 16,00 m. Jälle maailmarekord! Temast, s. o. Tajimast, napilt taga on Harada 15,66-ga ja austraallane Met-calfe 15,50-ga.

Edasi. Ka naised ei jää maha selles pöörases ki-

Nii sündis Jesse Owens'i kaugushüppe maailma-rekord 8,06

utamises rekordidele. Ameeriklanna Helen Step-hens, püstitab 100 m jooksus uueks maailmarekor-diks 11,4 — tulemus, mida igal maal ei saavuta isegi mehed suure pingutuseta...

Kuulitõuge areneb dramaatiliselt, nagu odaheidegi. Ameerika koloss, Jack Torrance, kelle nimel seis-vat maailmarekordi — 17,40 — peetakse ainsaks üle-tamatuks — ka see hiiglane surutakse tahaplaanile, nagu Mattigi. Ta jääb viiendaks. Ja tulemus? 15,38!

Viiding, Eesti kuulitõukelootus, kes treeningul olümpiakülas järjekindlalt saavutas 16 m piiri ja oli kõigi olümpiakülas elutsevate sportlaste imetusosali-seks — ei pääsnud lõppvõistlusele.

Kuulitõuke kulmedali viis koju uue olümpiare-kordiga sakslane Woellke, tulemusega 16,20. Vaik-selt ja suure lärmita.

Soomlaste meelehärma Matti ja Nikkase kaotuse puhul odaheites, parandab kosutava palsamina 10.000

meetri jooks. Soome saavutab vägeva kolmikvõidu. Selle võidukolmiku nimi on Salminen-Askola-Isohollo ja võidunumbriks nägu vastavalt 30.14,4 — 30.15,6 — 30.20,2.

Nagu vahepalaks, mängleva kergusega sakslanna Tilli Flescher püstitab uue olümpiarekordi odaheites naistele — 45.18.

Kõrgushüppes ameeriklastel pole vastast. Kolm medalit läheb kindlasti jänkidele. 1. C. Johnson 2.03, 2. D. Albritton 2.00, 3. D. Thurber 2.00. Ka soomlane Kalev Kotkas ületas 2 m, kuid pidi leppima neljanda kohaga.

Teivashüppes duellisid jaapanlased jänkidega. 4.15 ületas viis võistlejat — Nishida, Meadows, Oe,

Jaapanlase Shibahara havihüpe

Graber ja Sefton. Olümpiavõitjaks tuli pineva heitluse järele Meadows, USA, kelle tulemus oli 4.35. Hõbe- ja pronksmedali said jaapanlased Oe ja Nishida võrdse tulemusega 4.25.

4×100 m teatejooks. Siin jänkide kuulus neljik — Owens-Metcalf-Draper-Wykof — saavutas aja, mis 100 m kohta teeb 9,95 sek.!!!

Uusi rabavamaid tulemusi serveerisid väikese pausi järele rasked mehed — tõstjad. Ameeriklane Terlazzo püstitas sulgkaalus kahega rebimises uue maailmarekordi. Selle mägede raskuse saavutuse nimi oli 79,5 kg! Kolme tõste kogusummaks jänkide fenomen saavutas 312,5 kg! See oli alles algus. Lausa võimatuna tundus selle järele egiptlase Khadr el Thouny, keskaallase kogusumma 387,5 kg! Seda kogusummat ületada ei õnnestu alati isegi raskekaallastel. Teisel katsel Thouny saavutas surumises 115 kg, mis on uus maailmarekord. 117,5 kg läks ka üles, kuid kohtunikud võtsid selle vastu hääletega 2:1, mis pärast saavutus loeti üksnes olümpiarekordiks. Raskekaalus olid koos maailma tugevaimad mehed, nende seas ka eestlane Luhaäär. Võitis sakslane Manger kogusummaga 410 kg. Luhaäär võitis pronksmedali 400 kiloga, püstitades ühtlasi tõukamises 160 kiloga uue olümpia- ja Eesti rekordi!

Mida on seni saavutanud olümpial eestlased? Palju. Väga palju. Üle igasuguste kõige optimistlikumate lootuste palju. Seni 2 kuldmedalit, 1 hõbe ja 3 pronksi. Sellejuures Kristjan Palusalu tuli toime igakülgse ekstraklassilise ja vägevahiilgusliku saavutusega: võitis kuldmedali vaba- kui ka prantsusemaadluses raskekaalus, tulles seega maailma tugevaima mehe troonile.

Palusalu kolossaalne saavutus on pannud Eestist rääkima kogu maailma. Võimsa ja kindla ülekaaluga meie kalevipojalik hiiglane murdis õlgadele üksteise järele kõik senised matusuurused. Palusalu kaksikvõit on niivõrd jahmatamapanevalt vägev saavutus, et kõige suuremadki spordispetsid ei suuda taibata veel selle väärtust. 10 meest üheksast rahvusest murdus meie hiiglase ees. Kuid mitte üksi Palusalu ei esinenud hiilgavalt. A. Neo, V. Väli tulid samuti medalitele. Kui kohtunikud oluksid erapooletud, saanuks mõlemad kuldmedalid. Nüüd aga pandi eestlased leppima — Neo hõbedaga vabamaadluses ning Väli pronksiga prantsusemaadluses. E. Puusepp tuli oma kaalus neljandaks ja E. Sikk kuueandaks. Kõik see ei vähenda aga põrmugi Eesti maadluspordi hiilgavat ja täiuslikku triumfi. Need on suured rahvuslikud võidud. Tugevatest eestlastest kõneleb kogu maailm jälle kord nii nagu Lurichi päevil...

Maadlejate ja Luhaääre võimas esinemine tasus kuhjaga kergejõustiklaste peagu täielise fiasko. Kuigi meil sel alal polnud suuri väljavaateid-lootusi, tulemused kujunesid räbalamaks loodetust. Osa mehi ei suutnud jõuda isegi lähedale oma normaalsete võimete piirile. Üleliigne närvitsemine ja mitmed

Soome kolmikvõit 10.000 m jooks. Salminen, Askola, Iso-Hollo ja jaapanlane Murakoso

muud põhjused riisusid kergejõustiklaste niigi lootustekasina esinemise osa.

Tublima saavutusega tuli kergejõustiklastest toime Koit Annamaa. Ta lennutas vasarat 50.46, märkides sellega on tänavuse parima ja tulles maailma-konkurentsis kaheksandale kohale.

Meie korvpallimeeskonna esinemisega võib olla täiesti rahul. Olümpiaturniiri avamatšis eestlased võitsid Euroopa eliitklassi kuuluva Prantsuse 34:29 (16:17). Teiseks vastaseks sattus eestlastele korvpalli sünnimaa ja mitteametlik maailma-meister USA. Tuli kapituleeruda paratamatult ja kibedustundeta. Kaotus ei tulnud nii hävitav, nagu kardeti — 28:52. Kolmas vastane, Filipiinide koon-

dusmeeskond — oli võimetelt sarnane USA-le. Ka siin tuli eestlastel leppida kaotusega, rõõmustaval kombel napi kaotusega. Korvpallimehed panid välja kõik, nagu öeldakse.

Ka poks algas eestlastele edukalt. Nii Stepulov kui ka Seeberg võitsid oma esimesed vastased.

Eesti esinemine olümpial on olnud seni väga võimas. Sini-must-valge on käinud korduvalt olümpia hiiglastaadioni võidumastis, sajadtuhanded silmapaarid on näinud seda ja sajadtuhanded kõrvad on kuulnud meie isamaalaulu rahvaste suurparaadil „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“.

H. M.

Ungari ülemjuhataja Eestis

Esmaspäeval, 10. augustil, jõudis Ungari kaitsevägede ülemjuhataja kindral Istvan Vitez Shvoy Helsingist Tallinna sõprus-külaskäigule Eesti kaitsevägede ülemjuhatajale.

Harilikult tähendavad riikide kõrgemate kaitsevõimude juhatajate kokkusaamised mindeid nõupidamisi kaitseväge asjus. Kuid seekordne kaugel hõimurahva — Ungari — kaitsevägede ülemjuhataja külaskäik on nagu kunagi kaugete sugulaste külaskäik — sõpruseavaldus. Ja on tingitud puht-hõimuaatest.

Üldse tänavune aasta möödub kõrge hõimusuhete korraldamise pinges all. Ei ole möödunud veel kaht kuudki Soome-Ugri viiendast kultuur- ja hõimukongressist.

Ka siis oli meil õnn vastu võtta nii Soome kui ka Ungari valitsuse liikmeid ja teisi kõrgeid külalisi.

Mõne päeva eest külastas Eesti riigivabemat Soome vabariigi president P. E. Svinhufvud.

Ja nüüd tuli Ungari kaitsevägede ülemjuhataja külla Eesti kaitsevägede ülemjuhatajale. Ungari kaitsevägede ülemjuhataja külaskäik on esmakordne ja annab tõendust, et hõimusidemed aiva tihenevad, mis meid rõõmustab kõigest südamest. Soome sugu rahvaste ühtekuuluvuse tunne teeb kõiki neid sisemiselt tugevamaks ja annab jõudu edaspidiseks. Mida rohkem üksteist tuntakse, mida tihedamad on sidemed hõimurahvaste vahel, seda südamlikumaks muutuvad suhted ja üksteise mõistmine.

Eesti ja Soome on lähedased naabrid, kuid Ungari asub üksildasena võõraste rahvaste pe-

res. Nõudis paljusid aastasadu, enne kui katkenud hõimusedimed sõlmiti uuesti kokku, mis üha tugevamaks paisuvad. Ka käesolev külaskäik on lüli selles sidemes ja me oskame hinnata selle külaskäigu tähtsust.

Ungari kaitseväge ülemjuhatajat sadamasse vastu võtma olid ilmunud kaitseväge ülemjuhataja kindral Laidoner, kindral Reek, kol. Junkur j. t.

Ungari kaitseväge ülemjuhatajat ta külaskäigul saadavad adjutant kol. Heszlenyi ja Ungari kaitseväeline esindaja major Bela Lengyel von Ebesfalva.

Esmaspäeval pärast lõunat kõrge külaline tutvus Tallinna vaatamis-

Kindral Laidoner tervitab Ungari ülemjuhatajat

Ungari ülemjuhataja kindral S. Vitez Shvoy asetab pärja langenud sõdurite mausoleumile

väärsete kohtadega ja külastas meie Tallinnas asuvaid kaitseväge osi.

Teisipäeva hommikul kell 10 kindral Shvoy asetab pärja vabadussõjas langenud sõdurite mausoleumile. Pärja asetamise juures viibisid ka kaitseväge ülemjuhataja kindral Laidoner, kaitseväge staabi ülem kindr. Reek ja 3. diviisi ülem asetäitja kol. Junkur.

Mausoleumi juure oli rivistatud aukompanii ja mängis 3. diviisi orkester.

Sellele järgnesid visiidid meie kaitseväge ülemjuhataja kindral Laidonerile, kaitseminister kindral Lillele ja staabiülem kindral Reegile kaitseministeeriumis ja välisminister dr. Akelile välisministeeriumis.

Kell 12 päeval oli Ungari kaitseväge ülemjuhataja riigivanema K. Pätsi juures audientsil.

Lõunaks olid külalised palutud kaitseväge ülemjuhataja juure Viimsi ja õhtul andis riigivanem kõrge külalise auks eine Kadrioru lossis.

Kolmapäeva hommikul kindral Shvoy tutvub meie kaitseväge ühendatud õppeasutustega Tondil.

Kell 4 pärast lõunat lahkub külaline Eestist ja sõidab Budapesti.

Riigivanema poolt annetati Ungari kaitseväge ülemjuhatajale, jalaväe kindral Istvan Shvoyle 1. klassi kotkarist, kol. Heszlenyile 3. klassi kotkarist, major Bela Lengyel von Ebesfalvale 4. kl. kotkarist.

Kindral Istvan Vitez Shvoy on sündinud 1876. a. Budapestis. Pärast gümnaasiumi lõpetamist astus ta kuninglikku sõjaväeakadeemiasse, kus õppis kuni 1895. aastani. Algul ta teenis 13. jalaväe rügemendis Pozsonyynis ja hiljem teistes jalaväe rügementides. 1902.—1905. aastani õppis ta Viinis kõrgeemas sõjakoolis. Selle järele teenist ta staabiohvitserina, maailmasõja aegu oli ta vaid lühikest aega rügemendiülemaks. Eriliste teenete eest ülendati ta majoriks ja kolonel-leitnandiks. Rügemendiülemana sai ta ka sõjas haavata. 1920. aastal ülendati ta rahvusarmee koloneliks ja määrati sõjaministeeriumis osakonna ülemaks.

Peatselt määrati ta 2. jalaväe ringkonna ülemaks. Järgnes ülendus kindraliks ja nimetamine Budapesti 1. jalaväe brigaadi ülemaks. Selle järele nimetati ta 3. sõjaväe ringkonna ülemaks. Sellelt kohalt läks erru.

Käesoleva aasta 16. jaanuaril nimetati ta Ungari kaitseväge ülemjuhatajaks ja jalaväekindraliks. Ta omab suure hulga sõjalisi ordeneid ja aumärke, muu hulgas ka Saksa raudristi ja Itaalia krooni rüütli suurristi.

DARDANELLIDE VALLUTAMINE 1915. A.

Kuidas sündis sakslaste sissetung läbi Dardanellide Musta merre ning lahingud Dardanellides

Hiljuti kirjutati Dardanellide suhtes Monteux's alla lepingule ja see astub jõusse, kui see on ratifitseeritud vähimalt kuue allakirjutaja riigi poolt. Ühtlasi on Türgile lubatud, alates 1. augustist s. a., Dardanellide uuesti kindlustamine. Seega on siis nüüd Dardanellide küsimus jälle lahendatud, mis seisis maailmasõja lõppemisest peale.

Kuidas aga sündis sakslaste sissetung Dardanellidesse ning sealt edasi Musta merre ja missuguseid võitlusi peeti Dardanellide vallutamiseks, sellest allpool.

Maailmasõja algusest on möödunud hulk aastaid. Nüüd püütakse üksikute maailmasõja kangelaste poolt meele tuletada tähelepandavamaid episoode, analüüsides nende kõrdaminekut või äpardumist.

Maailmasõja algul Vene poolt liitlaste sõjalaevastikku komandeeritud kontraadmiral *Smirnov*, vanemleitnant von *Schildknecht* — end. Vene mereväe kindralstaabi ohvitser — ja ülemjuhataja peakorteri juures asuv 2. rangi kapten *Apreelev* on avaldanud mõningaid oma mälestusi. Nad on lähemalt peatunud Dardanellide operatsiooni juures. Eriti väärtuslikud on siin von *Schildknecht* ja Ameerika Konstantinopoli saadiku *Morgentau* mälestused.

Von *Schildknecht* esimeses järjekorras seab üles küsimuse, missugust päeva lugeda Dardanellide operatsiooni alguseks, ja vastab sellele ise: — 10. augusti 1914. a., päeva, millal „Göben“ ja „Breslau“ sõitsid Dardanellide väravateni ning Türgi lootside poolt sisse toodi. Sel päeval sai Türgi „sõjaline partei“, mille eesotsas seisis *Enver-Paša*, mõjuva ülekaalu enese kätte, mis talle andis võimaluse juba julgemini kõnelema hakata maailmasõtta astumisest.

Ameerika Konstantinopoli saadik *Morgentau* kirjeldab „Göbeni“ ja „Breslau“ sissesõitu Dardanellidesse järgmiselt:

— „9. augusti hommikul (1914. a.) tõttasin sadamasse, et vastu jõuda Itaalia reisilaevale „Siziliale“, mil sõitis minu tütar Veneetsiast Konstantinopoli. Siin minu tütre jutustus:

„Eile, kui me ülemisel dekil einet võtsime, hakkas silmapiiril paistma kaks laeva siluetti. Jooksin kiiresti binokli järele. Mõne minuti möödudes olin tagasi laevadekil ja nägin nüüd juba kolmanda laeva kogu. Nägime nüüd ka suurtükitulede sähvatusi, suitsu ning laskemürin kostis meieni. Algul me hästi ei taibanud, milles asi seisab, kuid hiljem pidime tunnistama, et oleme merelahingu pealtvaatajaks. Kapten seletas, et eemal näeme kaht Saksa ja üht Inglise ristlejat...“

— „Mõni tund hiljem,“ jätkab *Morgentau*, „ma

juhulikult kohtasin Saksa saadik *Vangenheimi* ning rääkisin talle juhtumist. Saadik ärritus väga. Samal päeval aga sõitis ta minu juure ühes Austria-Ungari Konstantinopoli saadiku markii *Pallavitshiniga*. Mõlemad olid silmanähtavalt ärritatud ja pärisid luba kokku saada minu tütrega.

Asjalikult ja täpselt hakkasid nad minu tütrelt pärima iga peensuse üle. Palusid teda kaardi juure, palusid näidata kursi, kuhu kadusid laevad, ning pärisid, mitu suurtükipauku lasti, mis kõnelesid nähtu puhul reisijad jne. Mõlemad olid vaimustatud, kuuldes minu tütre jutustust.

Järgmisel päeval olin ma Saksa saadiku juures. Ma leidsin ta eest väga närvlikus olekus. Ta nagu ei leidnud enesele sobivat kohta: hüples oma toolil, pildus tuhatoosi pooleni suitsetatud paberossid jne. Lõpuks ei suutnud ta oma ärritust üldse enam varjata, kargas toolilt üles ning hakkas suurte sammudega kabinetis kõndima.

Ära nähes, et saadik oma närvlikkuse üle sugugi valitseda ei suuda ja et närvitsemine oli tõusnud haripunktini, tõusin ma ning lähenesin saadikule, üteldes talle:

„Olete täna väga rahutu ja ärritatud. Ma astun parem mõni teine päev sisse.“

„Ah, ei, ei!“ Nende sõnadega haaras ta minu käded oma kätte. „Jääge siia! Tahan, et teie oleksite selle sensatsiooni pealtnägijaks, mis mõne minuti pärast rabab kogu maailma.“

Läksime välja verandale. Bosporuses paistis Saksa sõjatransportlaev „Korkovado“ oma hiiglaradiojaamaga.

„Meie teiega,“ jätkas *Vangenheim*, „seisame hiiglasündmuste lävel, mis otsustavad sõjakäigu...“

Äkki saadik vaikis, puuris silmadega „Korkovadot“ ja, unustades luuvalu jalgades, jooksis trepist alla. Ma nägin väikest sõupaati, mis eemaldus „Korkovadost“ ning sõitis Saksa saatkonna poole. *Vangenheim* jooksis paadile vastu ja võttis madruselt paketi.

„Hurraa!“ karjus ta koolipoisilikus vaimustuses. „Me hoiame neid.“

„Keda?“

„Aga „Göbenit“ ja „Breslaud“. Vaadake, siin on radiogramm. Nad sõitsid sisse Dardanellidesse...“

„Saate aru,“ kõneles saadik *Vangenheim* poolhinneldades mööda treppi üles verandale sammudes, „me müüsimine need laevad türklastele. Täna sellest päevast astub admiral *Suschon* Tema Kõrguse Sultani teenistusse. Mina andsin admiralile käsu laevadel üles

tõsta Türgi lipp ning „Göben“ ümber nimetada „Sultan Selimiks“ ja „Breslau“ — „Mediliks“.

Ristlejate kohalejõudmine oli tema karjääri triumfiks. See oli Saksa diplomaatia esimene edu...

Kui „Göben“ ja „Breslau“ reidile jõudsid, oli vaimustus suur. Admiral Suschoni kanti kätel. Kandjad määrisid oma mustade kätega admiralil valge univormi, mida ta kandis sel ajaloo suurpäeval.

Sakslased naersid avalikult selle „ostu-müügi“ operatsiooni üle, kuna ristlejad faktiliselt jäid sakslaste käsutusse. Kuid avantüür meeldis neile.

„Ostu-müügi“ üle irvitasid ka noor-türklased ning kõnelesid: „Kui sakslased võidavad, jäävad laevad niikuinii meile, purustatakse aga nad — ei suuda nad laevu ise koristada.“

Ettevaatlikumad aga said väga hästi aru selle kombinatsiooni hädaohtlikkusest. Valitsuse koosolek oli maruline ja oleks peaaegu lõppenud verevalamisega. Suur-vesiir ja Kemal olid valmis koosoleku istungi katkestama, kuid Enver-Paša, revolvriga käes, takistas neid seda tegemast: „Soovib keegi protesteerida, siis on tal tegemist minuga.“

Ristlejate esimeseks aktiks oli nende demonstratiivne sissesõit Musta merre. Sõites mööda Bujuk-Derest — Vene saadiku sviresidentsist — tõsteti laevadele Türgi lipu asemele Saksa lipp ning orkester mängis kolm korda „Deutschland, Deutschland über Alles“.

*

Inglismaa polnud veel sõtta astunud. Ta asus äraootaval seisukohal, kuid hoolimata sellest andis ta oma admiral Milnile käsu jälgida Vahemeres asuvate Saksa laevade tegevust. Tema käsutuses olevat laevastikku oli vahepeal tugevdatud nelja dreadnoughtiristlejaga.

Ööl vastu 3. augusti aga sakslased libisesid kuidagi tema silmade alt mööda, möödusid Sardiinia alt ja, kuulda saanud, et Saksamaa on Prantsusmaale sõja kuulutanud, bombardeerisid Alžiiri randa. Samal ajal said laevad käsu sõita Konstantinoopoli.

Suschon sõitis sisse Messiinasse, et varustada laevu söetagavaraga, ja järgmisel päeval, kell 11 hommikul, Sardiinia ja Tunisi vahel kohtas Inglise admiral Milni. Eskaadrid möödusid teineteisest, ei avanud teineteisele tuld ega saluteerinudki. Milni pööris ümber ning kihutas Suschonile järele. Kell 3 p. l. kadusid sakslased silmapiirilt, kuna neil oli kiirem käik peal. Kell 11 õhtul Inglismaa kuulutas sõja.

Olles teadmisel, et Saksa sõjalaevastik sõitis süsi võtma, Miln kihutas Sitsiiliasse samal ajal, kui teine Inglise eskader admiral Trubridge'i lipu all asus positsioonile Otranti merekitsuse juures, eesmärgiga mitte lasta sakslasi Austria sadamaisse.

5. augusti õhtul „Göben“ ja „Breslau“, varustanud end sõega, sõitsid Messinast merele.

Admiral Suschon kõneles, et tema laevastiku seisukord oli hirmuäratav. „Göbenil“ juhtus masinate

avarii. Laev ei suutnud rohkem kiirust arendada kui 20 sõlme. Just nagu kiuste sai admiral Suschon veel telegrammi, milles talle käsk anti asuda äraootavale seisukohale, kuna Türgi valitsus veel polnud annud nõusolekut Saksa laevade sissesõiduks Dardanellidesse. Tuli sõita Denusi saare juure ning seal veel ühelt Saksa transportlaevalt tagavarasütt peale võtta. Inglasile hakkas asi paistma selgena, et Saksa sõjalaevad hakkavad liikuma Konstantinoopoli poole ning öö-päeva jooksul sõidavad sisse Dardanellidesse.

Kolm piinarikast päeva ootas Suschon loa saamist. Saades aru, et edaspidine ajaviitmine muutub hädaohtlikuks, otsustas ta jõuga merekitsusse tungida. Selleni ei tulnud aga minna. Vastusaadatud Türgi miinilaev viis „Göbeni“ läbi.

Neli tundi hiljem, pimeduse tulekul, sõitis Briti sõjalaevastik Dardanellide ette. Hommikul üteldi talle aga lootsi andmisest ära...

„Vaevalt kunagi,“ kirjutab von Schildknecht, „läheb korda teada saada, mis tegid inglased nelja päeva jooksul, 7. augusti hommikust kuni 10-dani. Admiral Trubridge anti kohtu alla, ja kuigi talle tehti õigeksmõistev otsus, admiraliteet tema raportit ei avaldanud. Admiral Miln aga kirjutab „National Review“s, et admiraliteedi käsud olid kas arusaamatud või jälle kõnelesid laevade tagaajamise keelust. Igatahes aitasid nad fataalselt kaasa Saksa edukale läbimurdele.

Kuna nüüd ette näha oli Türgi väljaastumine, Inglismaa leidis kasuliku olevat Venemaale takistusi teha merekitsuste vallutamiseks või — teisiti üteldes — Venemaad eemale hoida merekitsuste üle võimu enese kätte haaramiseks.

Juba järgmisel hommikul olid sakslased Konstantinoopoli täielised peremehed. Dardanellide komandandiks nimetati Saksa instruktor Türgi armees, ooberst Weber, ja selle tagajärjel kujunes seisukord niivõrd ähvardavaks, et Inglise saadik sir Louis Mallé oli sunnitud oma valitsusele loost telegrafeerima, et valmis oldaks Dardanellide forsseerimiseks.

26. septembril sakslased korraldasid provokatsioonilise Türgi miinilaeva väljasõidu. Inglise hävitaja (destroyer) sundis teda tagasi sõitma, millele ta alistus. Sel põhjusel ooberst Weber andis käsu navigatsioonile täieliseks lõpetamiseks, isoleerides seega Venemaa ta liitlasist.

Vaatamata „sõjalise partei“ edukusele ministrite nõukogu, eesotsas suurveiir Said Halimiga, püüdis kõige võimalusega säilitada erapooletust. Sakslased aga omakorda sundisid Türki välja astuma. Et saavutada eesmärki, admiral Suschon, kes faktiliselt oli asunud sõjalaevastiku ülemjuhataja kohale, mõtles välja järgmise provokatsioonilise sammu: ta sõitis Mustale merele ettekäändel, et minnakse laskeharjutusi korraldama.

Järgmisel päeval, s. t. 26. oktoobril, Türgi valitsus sai Suschonilt vapustava sisuga telegrammi: „Vene sõjalaevastik atakeeris mind äraandlikult. Et avaldada repressiooni, bombardeerisin Vene randu.“

27. oktoobril Saksa-Türgi sõjalaevastik jõudis tagasi Konstantinoopoli. Admiral Suschon andis va-

litsusele alljärgneva seletuse: „Vene miinipanjat, keda saatsid destroyerid, nähti meie poolt hetkel, kui ta Türgi territoriaalvetes miine vette pani.“ Arvestades säärase vaenulise aktiga tema — Suschon — lasknud miinipanja põhja. Laeva meeskond võeti vangi ning pealeselle pommitati Vene sadamaid.

See Saksa provokatsioon tegi paratamatuks Türgi astumise sõjamõllu ja 1. novembril liitriikide saadikud lahkusid Konstantinoopolist.

3. novembril Inglise-Prantsuse sõjalaevastik, kes oli blokeeritud Dardanellid, sai käsu pommitada merekitsuse kindlusi. Liitlaste sõjalaevastik koosnes sel ajal kahest Inglise liiniristlejast ja kahest Prantsuse soomuslaevast. Vähe sõjalaevastik võis türklasi ainult hirmutada, mis omakord juhtis türklaste tähelepanu nende nõrgale rannakindlustusele. Türklasile oli see vaid õppetunniks.

Bombardeerimise ajal, mis kestis 11 minutit, lasti välja 46 12" ja 25 7½" mürsku. Türklased olid vaevalt esimesed paugud lasknud, kui nägid, et liitlaste sõjalaevad taganevad. Jäi mulje, nagu oleks türklaste suurtükitali liitlaste sõjalaevad taganema löönud. Hirmutunde asemel türklased pidutsesid.

Järgmisel päeval kindral Liman von Sanders ja admiral von Used võtsid käsile juba oma abinõud. Kiires korras seati üles uued patareid, ehitati raudbetoonist pelgupaigad ning rajati uued kitsarööpalised raudteeharud.

*

Vahepeal muutus sõjaolukord Prantsuse väerinnal sellaseks, et tuli asuda positsioonisõjale. Sellest hetkest, millal vaenlase jõud tasakaalustusid ja sai selgeks, et ka mõne hea manöövriga vaenlast lüüa ega haarata ei saa, mis oleks laiali paisanud väeosade organisatsiooni ning purustanud vastupanujõu, jäi järele ainus operatsioon, ja see oli Dardanellidele kallaletungimine, mis oleks olnud vaenlasele kõige valesamaks hooiks. Selle operatsiooniga olid seoses küsimused, kas jääb alale Kaukasuse väerind ja Serbia ja Türgi väljalöömine vaenlaste ridadest. Operatsiooni õnnestumisel oleks suurenenud Vene Kaukasuse armee 300.000 meheni, Serbia — 200.000 ja Inglise Egiptuses viibib armee 100.000-ni. Reast oleks aga välja löödud 700.000 türklast ja 200.000 bulgaarlast. Mängus oli seega poolteisemiljoniline sõjavägi.

2. jaanuaril 1915. a. saabus Petrogradist Londoni seal asuva Inglise saadiku poolt läkitatud venelaste palve, milles avaldati soovi, et Inglismaa alustaks ägedamat pealetungi Türgile, mille tagajärjel türklane Kaukasuse väerinnalt oma mehed oleks pidanud tagasi tõmbama. Lord Kitchenier oli sellega nõus, kuid ülemjuhataja French ütles kategooriliselt selleks sõjaväe andmisest ära. Jäi nüüd järele vaid üks võimalus — tegevusse rakendada sõjalaevastik.

Pöördutakse järelepärimisega admiral Fischeri poole, et mis tema sellest arvab.

„Võib,“ ütleb ta. „Vaja on ainult, et French annaks 75.000-liikmelise korpuse, mis teeks dessandi Besiki lahesopis. See kutsuks välja astuma ka Greekat, Bulgaariat ja Rumeeniat meie poole. Tuleb aga tegutseda kiiresti, minutitki aega raiskamata.“

Projekt kõrvaldatakse. Siis admiraliteedi esimene lord Churchill küsib telegraafi teel järele liitlaste Dardanellides viibiva sõjalaevastiku ülemjuhataja admiral Cardeni arvamist, kas oleks võimalik Dardanellidest läbi tungida vanade soomuslaevadega, traaleritega eesotsas. „Võiks,“ vastab viimane, „kuid see ei lähe nii kiiresti kui vahest võidakse arvata. Kõigepealt on vaja suurema arvulist laevastikku. Operatsioon on aeganõudev.“

See vastus rõõmustas Churchilli ja ta tegi admiral Cardenile ülesandeks asuda operatsiooni kava väljatöötamisele. Kallaletungi plaan oli lihtne: purustada sissesõiduteel olevad kindlused, hävitada kaitsevöö piirkond lahes kuni Dardanosini, hävitada merekindlus Tshanak-Kilid-Bahr, läbi traalida laevasõidutee ning puhastada miinidest, purustada kindlustus ülalpool Nagarat ja sõita sisse Marmori merre.

Selleks oli vaja 12 soomuslaeva, 3 soomusristlejat, 16 hävitajat, 6 allveelaeva, emalaeva hüdroplaanidega, 12 traalerit ning teisi abilaevu. Operatsiooni läbiviimiseks kuluks sellase jõu juures üks kuu.

Admiraliteedis võeti see plaan vastu teatava umbusuga, kuid ometi ei suutnud see mõju avaldada Kõrgema Nõukogu peale, mille eesotsas seisid Asquit, Churchill ja Kitchenier. 18. jaanuaril pöördus Kõrgem Nõukogu kirja teel Prantsuse valitsuse poole ning teatas oma kavatsusest. Sealjuures paluti aga seda plaani kõige suuremas saladuses hoida ka venelaste eest, et nad sellest midagi ei kuuleks.

Siin peab aga tähendama, et vahepeal olukord Kaukasuse väerinnal põhjalikult muutus. Vene armee purustas täieliselt Enver-Paša sõjaväe... Sellepärast kukkus juba kõrvale Vene armee abiandmise küsimus Dardanellide operatsioonil. Just vastupidi, inglisis tekkis kahtlus ja kartus, et venelased ei lepi ainult Enver-Paša purukslöömisega, vaid jätkavad võidukäiku, mis hävitaks kogu Türgi sõjaväe ja viiks selle üldisele katastroofile.

Siin avaldas von Schildknecht peaaegu tõeliselt oma arvamist, et Inglismaa püsib seisukohal, et ta soodus asukoht saartel ning rikkus annavad talle võimaluse kauem vastu panna ja seepärast ta ikkagi võib arvestada võiduga. Muutuvad aga tema liitlaste nõrgemaks, on see talle kasuks. Seepärast, kas lasta Vene armee Dardanellidesse? Ja sellega ongi seletatav see kiirus, mida inglased Dardanellide vallutamise suhtes taga ajasid.

Siiski ei suudetud seda salajast plaani venelaste eest varjata. Vene saadik Pariisis Isvolski, olles pahane inglaste sellekohase sammu üle, pöördus järelepärimisega Prantsuse välisministri poole. Briand rahustas Isvolskit ja viimane tegi ka oma poolt astutud sammud Petrogradile teatavaks. Sellele järgnes siis ultimatiivne nõudmine, et Türgi merekitsused

rahu sõlmimisel antaks Venele, ja selleks pidi ka Prantsusmaa mõjutama Inglismaad. Varsti järgnes ka Londonis (4. märtsil 1915. a.) liitlaste ja Vene vahel lepingu allakirjutamine.

*

28. jaanuaril kinnitati lõplikult admiral Cardeni plaan. Admiral Fischer oli ärevuses. Ta ei uskunud, et operatsioonist ilma jalaväeta midagi välja tuleks. Temaga ei arvestatud.

15. veebruaril astus Kõrgemas Nõukogus vahele admiral Jackson ja siis lepiti kompromissiga: astugu laevastik üksinda välja, kuid maavägi peab laevastikku maa peal toetama.

Dardanellide sõjalaevastik oli koos. Siia kuulusid 18 liinilaeva, 6 ristlejat, selle hulgas ka Vene sõjalaev „Askold“, 22 miinilaeva, 9 allveelaeva, lennukite emalaev 12 hüdroplaaniga, traalerid ja hulk abi-laevu. Laevastik baseerus Lemnosel.

19. veebruaril algas bombardeerimine. See kestis 14 tundi. Laevad lähenesid rannale kuni 8000 meetrini. Türgi kindlused vaikisid, ei avanud tuld.

Kui aga vahemaa oli vähenenud 5000 meetrini, hakkas rannast laevastikule tuld kaela sadama. Üks lahinguüksus sai tugevasti vigastada. 5 sõjalaeva tõttas talle appi. Tuli taganeda. Lennukeil toimetatud luure andmed kõnelesid, et fordid olid terved. Operatsioon katkestati 5 päevaks.

25. veebruaril astus Inglise ja Prantsuse sõjalaevastik uuesti tegevusse. Türgi merekindluste tuli rauges ja kell 5 p. l. ei kostnud kindlustusest enam ühtki pauku. Algas traalimine ja meri puhastati Kum-Kales ja Sedul-Bahromis.

Konstantinoopolis valitses ärevus. Ei olnud laske-moona. Liman von Sanders võttis siis viimaks laske-moona Bosporuse fortidest.

Järgmisel päeval lahing kestis edasi. Asi arenes pikkamööda. Carden sai aru, et asi nii kiiresti ei arene. Ta astus ühendusse Egiptuses viibiva Inglise armee ülemjuhatajaga, et saavutada temaga koostööd. Laevastik pommitas edasi kindlustusi, aga suu-

rema eduta. Admiral andis laevastikule käsu aegla-semaks tegutsemiseks. Londonis katkes kannatus. Churchill käskis tegutseda kiiresti ja energiliselt, mitte arvestada kaotustega. Selle järgnes Cardenilt teade, et ta on haigestunud. Tema asemele määrati admiral de Robeck.

17. märtsil kutsus uus ülemjuhataja kokku sõjanoukogu. Sel nõupidamisel otsustati, et laevastik te- gutseb üksinda, kuid kindralid asuvad laevastikule ning etendavad seal pealtvaatajate osa.

Järgmisel päeval, kell 9 hommikul, haruldaselt kena ilmaga, hiivas sõjalaevastik ankrud, et sõita viimsesse ja otsustavasse lahingusse. Keskpäeval oli lahing kõige ägedam. Mitmel sõjalaeval tekkis plahvatus läbi tulikahju ja nii mõnigi laev sai pommitamise läbi tõsiseid vigastusi. Aga selle juures kannatasid rängalt ka Türgi merekindlused. Tšanak põles. Dardanos ja Namasie olid lõplikult vaikinud.

Kell 2 päeval sai üks sõjalaev niivõrd raskesti vigastada, et vajus kogu meeskonnaga. Vaid 17 hinge suudeti päästa. Üle tuhande leidis märja haua. Siis sattusid mõned laevad Türgi miinidele. Põhjajavajumine oli möödapääsmatu. Mõni laev läks siiski korda ajutiste plaastrite abil päästa.

Kell 5 p. l. oli olukord järgmine: Türklasil olid järele jäänud vaid väljapatareid ja miinitõkked. Konstantinoopolis valitses suur ärevus. Liitlased olid kaotanud kaks sõjalaeva ja kolm olid saanud tõsiselt vigastada, mistõttu nad rivist välja langesid. Admiral Robeck näis olevat tujust ära. Ta kartis ujuvaid miine. Järgmine päev võiks tema laevastikule muutuda jälle saatuslikuks ja siis oleks 60 protsenti suuremaist lahingulaevadest reast väljas. Hoolimata oma staabiülema vastuseismisest andis ta käsu üles tõsta signaal, mis tähendaks taganemist ja läbimurde katkestamist.

See laevastiku ebaõnnestunud operatsioon sundis Kõrgemat Nõukogu edaspidi operatsiooni läbiviimise andma armee kätte. Hamilton määrati liitlaste ekspeditsioonikorpusse ülemjuhatajaks. Osad vahetusid... Dardanellide saatus oli otsustatud.

V. H.

Motoristide kursused Sadama malevkonnas

Sadama malevkond korraldas oma liikmeile laiema- ulatuselised kursused mootorite alal.

Lektoriks oli kutsutud selle ala parimaid eritead- lasi ins. J. Nuudi. Kursuste kasutada olid Tallinna merekooli õppejoonestused ja tehnikumi soojusjõu la- boratoorium, kus iga kursuslane pidi läbi tegema ette- nähtud praktilised tööd ja katsed. Pealeselle kasu-

tati tuletornide töökojas leiduvaid masinaid ja muid tehnilisi vahendeid.

Kursuste lõppedes korraldati kursuslasile katsed.

Kursuslasile on ette nähtud veel mitmesugused praktilised sõidud ja mootorite käsitamised, mis viiakse läbi suve kestes.

Eesti suursaavutused

ülemaailmsel väikekaliiber-klubide vahelistel laskevõistlustel 1936. a.

Alates 1935. a. Inglise Väikekaliiber-Klubide Liit (The Society of Miniature Rifle Clubs) korraldab korrespondentskorras ülemaailmsed laskevõistlused väikekaliibrilistest püssidest: laskekaugus 50m, 10-ringiline rahvusvaheline normaalmärk, 40 lasku (8×5) lamades; sellest võistlusest võivad osa võtta iga laskurklubi (ühingu) meeskonnad vabal arvul.

Möödunud aastal oli meeskondade suurus 10 laskurit.

Sakslased pidasid seda arvu suureks ja inglased, nendega nõustudes, vähendasid käesoleval aastal meeskondi 5—10 laskurile.

Võistlused peeti mõlemal aastal maikuu. Märklehed saatsid inglased igale meeskonnale ja lastud lehed pidid tagasi olema kontrollimiseks Londonis käesoleva aasta 14. juuniks. Iga meeskonna märklehtedele tuli lisada valmistrikitud lehel kohaliku laskurliidu juhatuse liikme (juhatuse voliniku) aumehelik tõetus (allkiri), et laskmine toimus täpselt ettenähtud reegite kohaselt.

Nii suur on usaldus ülemaailmses organiseeritud laskurite peres ja pole kahtlust, et kõikjal reegleid ka täpselt kinni peeti.

Möödunud aastal võttis võistlustest osa 120 meeskonda; märklehed saatis aga tagasi ainult 91. Eesti Laskurliit võttis siis osa 5-e meeskonnaga. Parim eesti meeskond (üleajateenijate keskühing tuli 4. kohale 3920 silmaga 4000-st; esimesele kolmele kohale tulid 2 vene meeskonda (Leningradi meeskond 3933 s. ja Baumani klubi Moskvast 3928) ja Ameerika Roslyni meeskond 3927 silmaga.

Individaalalal tuli 1935. a. esikohale eesti laskur v.-a.-o. E. Villbert 1. jal. rügemendist 398 silmaga; teiseks ameeriklane J. Wade sama arvu silmadega.

Käesoleval aastal võttis nendest võistlustest osa juba 270 meeskonda 19-st riigist; märklehed saatis tagasi kontrollimiseks aga 213 meeskonda.

Esikohale tuli käesoleval aastal Ameerika Ühendriikide meeskond Border Legion, Minnesotast, 1987 silmaga (võimalikust 2000-st); 5-mehelise meeskonna maailmarekord on 1964 silma, püstitatud eesti meeskonnalt 1935. a. Roomas ülemaailmsel laskevõistlustel.

Teisele kohale tuli Eesti üleajateenijate laskespori keskühingu meeskond 1984 silmaga ja kolmandale kohale Eesti allohvitseridekooli üleajateenijate meeskond 1982 silmaga.

Meie meeskonnad lasksid Km. Arsenalis valmistatud v.-kal. vabapüssidest ja Ameerika laskemoonaga (Remingtoni ja Winchester'i 22 padr.).

Individaalselt tuli ka käesoleval aastal esikohale jällegi eesti laskur, nimelt n.-a.-o. K. Vilberg Kalevi ü. j. pataljonist, 400 silmaga 400-st; teisena saavutas sama silmade arvu N.-Vene laskur Aleksejev (Moskva Keskühingust). Ületades maailmarekordi (püstitatud prantslaselt R. Durand'ilt Roomas 1935. a.) saavutasid veel 399 silma ainult 3 ameeriklast (kõik esikohale tulnud meeskonna koosseisus) ja üks eesti laskur — n.-a.-o. E. Kivistik allohvitseride koolist.

398 silma saavutasid ka ainult kuus laskurit: Eestist n.-a.-o. V. Jaanson (allohv. kool) ja Soomest, Ameerikast, Inglismaalt, Rootsist ja Venest à 1 laskur.

Käesoleval aastal esikohale tulnud n.-a.-o. K. Vilberg on meie ühe parima laskuri, allohv. kooli veltveebel J. Vilbergi, vend. Veltv. J. Vilberg saavutas 1935. a. Roomas lamades v.-kal. püssist 2. koha (397 silma), kuid käesoleval õnnestus tal „välja pressida“ ainult 396 silma.

Kolmele esikohale tulnud meeskonna üksiklaskurite tulemused olid:

I USA Border Legion, Minnesota:		
1.	W. Beebe	399
2.	H. W. Bellows	399
3.	E. R. Franklin	399
4.	C. Bovee	395
5.	A. Schneider	395

Kokku 1987 silma.

II Kv. üleajateenijate laskespori keskühingu meeskond:

1.	N.-a.-o. K. Vilberg	400
2.	V.-a.-o. H. Pent	397
3.	N.-a.-o. J. Kruenberg	396
4.	Veltv. J. Loit	396
5.	V.-a.-o. A. Jalak	395

Kokku 1984 silma.

III Kv. allohvitseride kooli üleajateenijate laskespori ühingu meeskond:

1.	N.-a.-o. E. Kivistik	399
2.	V.-a.-o. V. Jaanson	398
3.	Veltv. J. Vilberg	396
4.	V.-a.-o. G. Lokotar	395
5.	N.-a.-o. A. Lenk	394

Kokku 1982 silma.

Neljandal ja viiandal kohal olid jällegi Ameerika meeskonnad (Zeppelin USA ja Roslyn USA), mõlemad 1981 silmaga. Nõukogude Vene parim meeskond, Baumani ringkond Moskvast, tuli seekord alles 6. kohale 1971 silmaga ja seda järsu, kümnesilmalise, langusega allapoole 5-ast meeskonnast. Seega on maailma parima 5-e tasavägise hiilgesaavutusega meeskonna hulgas 2 eesti meeskonda. Need 5 meeskonda on kõrgeim omaette eriklass.

Esimesele kahekümnele esikohale tulnud meeskonna hulgas oli N. Vene meeskondi 6 (võttis osa 12); Eesti meeskondi 5 (10-st); Ameerika Ühendriikide meeskondi 4 (28-st); Inglise meeskondi 2 (28-st); Rootsi meeskondi 2 (5-st) ja Soome meeskondi 1 (12-st), kusjuures 20-da meeskonna tulemus oli veel 1958 silma, (kõigest neli silma alla maailmarekordi).

Võistlustest osavõtivate riikide parimad meeskonnad, kõik Eesti 10 meeskonda ja Ameerika Ühendriikide naiskond tulid paremusjärjekorras kohtadele järgmiselt:

- 1) Ameerika Ühendriigid (võttis osa 28 meeskonda): 1. koht 1987 silma.
- 2) Eesti (10 meeskonda) üleajateenijate laskespordi keskühing: 2. koht, 1984 silma.
- Eesti allohvitseride kooli üleajateenijad: 3. koht, 1982 silma.
- 3) N. Vene (12 meeskonda): 6. koht 1971 silma.
- 4) Soome (9 meeskonda): 9. koht, 1968 silma.
- Eesti 1. jalaväe rügemendi üleajateenijad: 13. koht, 1964 silma.
- Eesti ohvitseride laskespordi keskühing: 14. koht 1963 silma.
- 5) Rootsi (5 meeskonda): 16. koht, 1961 silma.
- 6) Inglise (88 meeskonda): 17. koht, 1961 silma.
- Eesti kaitseliidu A meeskond: 19. koht, 1959 silma.
- Eesti piirivalve laskespordi keskühing: 32. koht 1949 silma.
- 7) Norra (2 meeskonda): 34. koht, 1949 silma.
- 8) Saksa (10 meeskonda): 36. koht, 1948 silma.
- A. Ühendriikide naiskond: 46. koht, 1943 silma.
- 9) Daani (8 meeskonda): 53. koht, 1941 silma.
- Eesti politsei meeskond: 57. koht, 1940 silma.
- Eesti piirivalve spordiringi meeskond 71. koht, 1933 silma.
- Eesti kaitseliidu B meeskond: 82. koht, 1926 silma.
- 10) Kanada (10 meeskonda): 84. koht, 1926 silma.
- 11) Hollandi (4 meesk.): 87. „ , 1924 „
- 12) Läti (6 meeskonda): 88. „ , 1923 „
- 13) Portugal (1 meeskond): 96. „ , 1920 „
- 14) Brasiilia (1 meesk.): 101. „ , 1915 „
- 15) Poola (8 meeskonda): 126. „ , 1904 „
- 16) Šveits (1 meeskond): 140. „ , 1892 „

— Eesti 1. jal. rügemendi ohvitserid:

	152.	„	, 1886	„
17) Austria (3 meeskonda):	164.	„	, 1873	„
18) Belgia (2 meeskonda):	167.	„	, 1870	„
19) L.-Aafrika (2 meesk.):	200.	„	, 1818	„

Maailmarekordi ületasid:

Eesti meeskondadest	2	(osa võttis 10)
Ameerika „	4	(„ „ 28)
N. Vene „	4	(„ „ 12)
Soome „	1	(„ „ 9)

Need saavutused aga maailmarekordidena ei loe, sest maailmarekordide võib püstitada ainult ülemaailmsel ühislaskerajal peetavatel laskevõistlustel.

Kordasid maailmarekordi 1 Eesti (1. jal. rüg. üleajateen.) ja üks N. Vene meeskond.

Pealeselle ühel Eesti meeskonnal (Ohvitseride Laskespordi Keskühing) jäi puudu maailmarekordist vaid 1 ja ühel meeskonnal (Kaitseliidu A meeskonnal) 5 silma.

Väärrib tähelepanu, et alates 6-st meeskonnast on tagajärjed vaid võrdsete silmadega või ühesilmaliste vahedega. Seitsmes, Moskva keskühingu A meeskond 1971 silmaga, sama ühingu B meeskond 1969 silmaga, Kesk-Soome A meeskond 1968, Moskva keskühingu C meeskond 1966; edasi on meeskondade tagajärjed: 1965, 1964, 1964, 1963, 1963, 1961, 1960, 1959, 1958, 1957, 1957, 1957, 1956, 1955, 1954 jne., seega äärmiselt tasavägised. 50-da meeskonna tagajärg on 1942, 100-dal 1915, 150-dal 1887 ja 200-dal 1818.

Nagu ülaltoodud tabelist ja kokkuvõttest selgub, oli see võistlus väga kõrgetasemeline ja tasavägine.

Kahekümne parima meeskonna hulgas oli Eestil tervelt 5 meeskonda.

See on hiilgesaavutus, mis väärrib suurt tähelepanu nii osavõtjate arvult kui ka tippsaavutustelt, eriti selle tõttu, et Eesti laskuritepere on üldiselt väga väike (Laskurliidu liikmeid on kõigest 3280, neist kaitseväge ohvitseri 790 ja üleajateenijaid 1430); muuseas allohvitseride kooli ü.-t. laskespordiühingus, kelle meeskond tuli ülemaailmselt 3-le kohale, on kõigest 43 liiget ja nendest vaevalt 30% väikekaliibrilise püssi laskureid.

Võrdluseks olgu veel toodud, et suurriikide, eriti N. Vene, laskurklubide (üksikute ühingute) liikmete arv tõuseb tuhandesse, sageli kümneisse tuhandesse (Leningradi ja Moskva Baumani ühingu on isegi üle saja tuhande liikme).

Tähelepanu äratav ka see, et inglase 88-st meeskonnast tuli parim alles 17. kohale. Inglise aga harastavad v.-kal. püssi laskmist juba hulk aastaid, lastes peaaegu eranditult lamades asendist, ja nende vki-klubide liit kujutab endast võimsat hiiglaorganisatsiooni, kelle laskurid loetakse parimate hulka maailmas.

Rohkearvulised, suurte kogemustega ning materiaalselt hästi kindlustatud on ka ameerika (U. S. A.) laskurühingud, ameerika täpsusrelvad on maailma parimaid ja nende väikekaliiberlaskemootorid (Remington'i ja Winchester'i j. t.) on otse ületamatult suurepärane.

Ka N. Venes tehakse laskespordi alal hiiglatööd; laskesportlaste arv on seal üleüldiselt kasvanud otse uskumatult suureks ja parimate laskurite saavutused kõikidel laskespordi aladel on erakordselt silmapaistavad. Nad üritavad purustada maailmarekord, kuid ülemaailmsetest laskevõistlustest ühiskondadel pole venelased pärast maailmasõda osa võtnud.

Erilist tähelepanu väärivad käesolevatel võistlustel ka naiste osavõtt. Nii esines Ameerikas terve naiskond „Zeppelin Girls“ Ohiost, saavutades 46. koha 1943 silmaga ja lüües seega isegi 11-ne riigi parimaid meeskondi, nende seas ka meie politsei, piirivalve spordiklubi, kaitseliidu B ja 1. jal. rügem. ohvitseride meeskondi. Parim saavutus nimetatud naiskonnas oli D.

Kelly'l — 395 silma. Samuti lasksid üksikud naised kaasa (51-s parimas meeskonnas) N. Vene, Inglise ja Ameerika meeskondades. Parimad naislaskurid olid venelannadest: Senturina 395, Fukova 394, Maslova 392, Voronkova 388 ja Eldašova 397 silma; inglannadest T. Hosking 395 ja M. Kershaw 392 silma ja ameeriklanna E. A. Holcomb 394 silma. Igatahes väga aukartustäratavad tagajärjed.

Kokku võttes jääb veel kord alla kriipsutada Eesti laskurliitu koondunud laskurite pere pidevalt pingutatavat tööd laskealal, mis lühikese aja jooksul on annud rea suursaavutusi (nende hulgas ka maailmarekord Roomas 1935. a.) ja tutvustanud maailmarahvastele Eesti nime parimast küljest.

Jääb ainult soovida, et tuleval aastal Soomes korraldatavateks ülemaailmseteks laskevõistlusteks meie laskurid endid võimalikult hästi ette valmistaksid ja ka väärikalt esineksid.

Tallinnas, 01. 08. 36.

J—r.

Kümme aastat Järva maleva tegevust

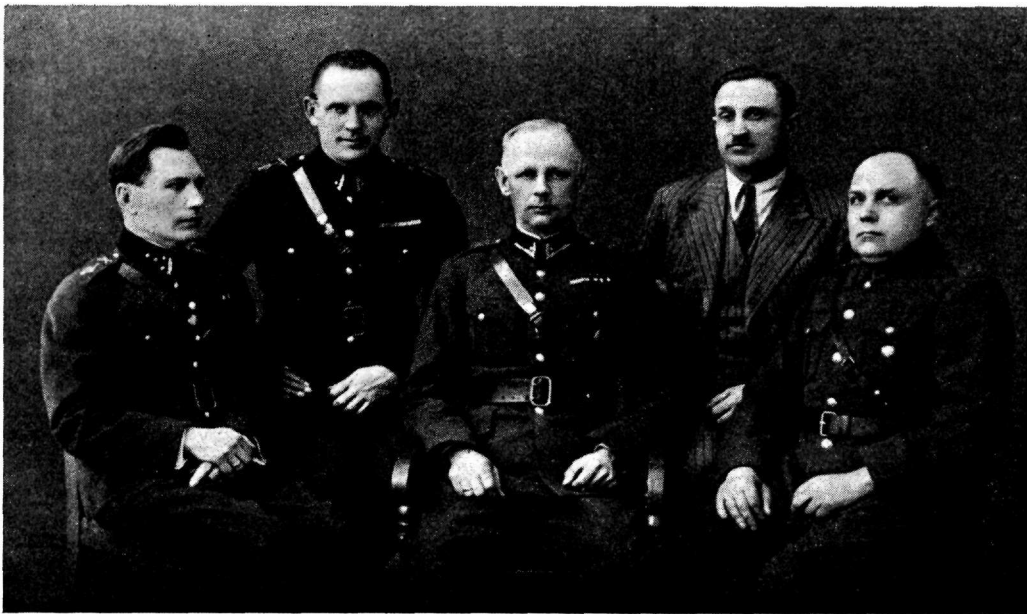
On ikka nii, et tehtud töö ulatusest saab tõelise ülevaate alles seisatades mõnel märkpostil, kust heidetakse pilk tagasi ja tehakse kokkuvõtteid ning hinnanguid. Kui rahva kohta on maksev tõde, et oma ajaloo, oma mineviku tundmine on pandiks paremale tulevikule, siis organisatsiooni puhul ei ole lugu teisugune. Ja see õigustab täiel määral aastapäevade pühitsemise.

Käesoleval suvel sai kümneaastaseks KL Järva malev, missugune sündmus leidis ka õigustatult väärikat tähistamist. Sel puhul maleva pealik avaldas soovi, et juubelpäevad ei kujuneks ainult pidupäevadeks, ja kaitseliidu ülem kindral Orasmaa oma pühenduses Järva malevale märkis: „Selle suure töö eest, mis, mehed, naised ja noored, aastate jooksul teinud, ei suuda keegi ega miski teid paremini tänada, kui selle vabatahtliku isamaalise töö väga head tulemused ja tagajärjed ise.“ Need soovid on mõistetavad igale malevlasele ja leiavad täitmist. Juubelpäevadki kujunesid suurteks tööpäevadeks.

Maleva mõiste Järvas ei ole nüüdisaja saadus, ei ole vabariigiaegne toode. Teame, et kuulsusrikkast Ümera lahingust a. 1210 praegusel Läti pinnal, kus löödi põhjalikult segi ordurüütlike raudsed read, samuti madisepäeva lahingust a. 1217 võtsid osa Järva ratsamehed. Põhjasõja ajal komplekteeriti ooberst Rehbinderi nimeline Järva maamillitsa rügement, kellest kroonik Kelch kirjutab väga kiitvalt. Kui aga puhkes vabadussõda, olid järvalased esimesed, kes oma algatusel löid omakaitse — Järva kaitsepataljoni.

Järva maleva asutamiskoosolek peeti Paides, „Kreishauptmanni“ kabinetis (hiljem maavalitsuse esimehe kabinet), õigupoolest 12. novembril 1918. a., millal Paidesse omakaitset organiseerima sõitis polkovnik J. Puskar. Koosolekust võttis osa väike arv Paides elavaid ohvitseride ja koosolek ise toimus pärast kantsleitööd majas, kus praegu asub loomaringi A. Viréni korter (Pikal tänaval). Ohvitserid aga valgusid asutatavasse Järvamaa kaitsepataljoni, kaitseliidu ülemaks määrati Paide päritoluga Tartu päevapiltnik Voldemar Thomson.

Muistse Järva vabariigimaleva taassünd toimus pärast 1924. aasta 1. detsembri kurba sündmust. 2. jaanuaril 1925. a. ilmunud käskkirjaga jagas tolleaegne Järva kaitseliidu juht major H. Oidermaa maakonna 5 jaoskonnaks, mis Paide, Türi, Koeru, Järva-Jaani ja Tapa malevkondade näol on jäänud püsima tänini. 25. märtsil 1925. a. määrati Järva maleva pealikuks kpt. A. Rehe. 1. juuniks samal aastal oli Järva malev paisunud juba 1199-meheliseks. Samal aastal tehti ühtlasi ka algust ratsaüksuse organiseerimisega. Juba 30. mail 1926. a. õnnistas praost Beermann maleva lipu, mille andis pidulikult malevale üle selleaegne siseminister K. Eenpalu. Kapten Rehe surma järele sai Järva maleva pealiku ajutiseks k. t.-ks 14. maist 1926. a. alates abipealik A. Suurkivi. Sama aasta 19. septembril määrati aga juba maleva pealikuks kapten J. Eisenberg. Kui viimane 1. maist 1928. a. viidi üle Sakala maleva pealiku kohale, sai Järva maleva uueks pealikuks kapten K. Preisberg, kes kolonel-leitnant K. Preesina püsib sel kohal praegugi. Instruktooreiks

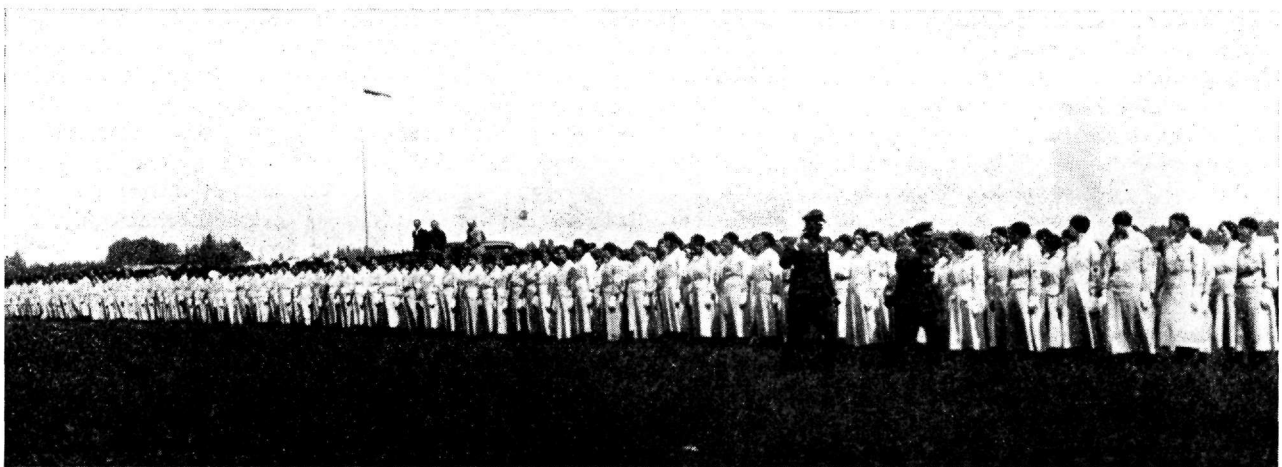
Järva maleva juhatus.
Vasakult: maleva abi-
pealik J. Silart, juha-
tusliige H. Kullerkann,
maleva pealik kolo-
nel-leitnant K. Prees,
juhatusliikmed
V. Vessart ja L. Räs-
tas

Järva malevas on praegu ltn. P. Onno, kpt. E. Reitkam, ltn. V. Paide, n.-ltn. H. Puupill.

Kümme, õigupoolest küll 11 aasta jooksul — kui gi avalikult toimusid maleva 10 aasta juubeli pidustused käesoleval suvel — on malevas tehtud suurt ja tunnutatavat tööd, mis tugevasti kriipsutab alla järvalase sitkust ja energiat, muutes kaheldavaks väite, et Järvamaa asukoht maa südames on tingitud ajaloo kestes elanikkonna loiduse. Maleva koosseis on paisunud 2500 meheni, kelle seas reservohvitseri on 93, tegevväe ohvitseri 6. Järva kaitseliitlastist on 58,6% põllumajandusega tegelevaid isikuid, kuna ametnikud maleva koosseisust haaravad 17,3, töölised 11,3, õppiv noorsugu 4 protsenti. Väheemas arvus kuulub malevasse majaomanikke, kaupmehi, kooliõpetajaid. 1925. aastal moodustus Järva naiskodukaitse ringkond, mis praegu 31 jaoskonnaga on koondanud oma perre 1300 liiget. Ringkonna esinaisena juhib naiskodukaitse tegevust märgatava eduga juba hulk aastaid pr. Linda

Eilart. Kodutütarde organisatsioonile Järva ringkonnas pandi alus neli aastat tagasi. Esimene kodutütarde rakuke Järvas kutsuti ellu Pruuna algkoolis Lehtses 20. märtsil 1932. aastal. Käesoleva aasta algul oli Järvas aga juba 51 rühma kodutütred, kusjuures organiseeritud oli ligemale 1100 noort. Veidi vanem on Järva Noorte Kotkaste organisatsioon, millele pandi alus 1930. aastal. Noorkotklus Järvas algas õigupoolest Türil, praegu on aga kogu maakond tihedasti kaetud Noorte Kotkaste rakukestega. Kuni 1933. aasta sügiseni oli noorte arv organisatsioonis veidi üle 300, praegu aga on juba ligemale 1000, kusjuures ei ole arvestatud 98 vanemat juhti. Noorte kotkaste Järva malev on selle arvuga tõusnud 5 suurima maleva hulka Eestis, kusjuures tööind ja töö tagajärjed ei luba vaielda.

Kui nüüd teha ülaltoodud andmete najal kokkuvõtte Järva kaitseliidu üldulatusest koguorganisatsioonina, siis võib ütelda, et Järva maleva staabist juhi-

Kaitseliidu ülem kindral Orasmaa tervitab Järva naiskodukaitsjaid

Ratsadivisjoni juubeliparaadil

takse praegu organisatsioonide rühma, mille koosseisu kuulub kaugelt üle 6.000 vana ja noore. See ei ole Järvamaa üldsuurust arvestades kaugeltki väike arv.

Rohkem aga kui arvuline ning isikulinegi koosseis ilmestab möödunud tööaastate saavutuste kõrgust ja väärtust ikkagi tehtud töö ise. Milles seisab Järva maleva tugevus ja mis annab talle eriti tunnistust teiste malevate kõrval? Pikemalt mõtlemata võib kinnitada täie rõõmuga — Järva maleva lasketaseme kõrgus, kuigi tähelepanav on üldinegi tegevus õppealal, mis aga ei ole üldsusele niivõrd silmatorkav kui seda on otsene, nähtav saavutus. Kuni 1928. aastani laskmised kandsid rohkem juhuslikku ilmet. Nimetatud aastal aga, kaitseliidu laskemääruste kehtima hakkamisel, pandi alus ka kindlakujulisele laskeasjanduslikule tegevusele. Järva malevas algasid kavakindlad laskeharjutused, toimusid pidevalt klassikatsed. Erileheküljena avastub samast ajast aga ka laskesportlik tegevus, mis Järva malevas leidis soodsa pinna. Laskesport kui õilsaim spordiala on köitnud maleva paljusid kaitseliitlasi nii, et relv on neist paljudele saanud igapäevaseks seltsiliseks. Maleva laskesportlased on koondunud laskurklubide ümber, mis asuvad Paides, Vajangul, Tapal. Lisaks neile tegeldakse n.-n. treeninggruppides Türil, Koerus, Rakkas, Amblas, Kärus, Järva-Jaani, Esnas.

Laskesportliku tegevuse algust Järvas tähistab 1926. aasta, millal 3. septembril peeti Paides esimesed laskevõistlused. Võistluste saavutused ei olnud suured — ja see on ka mõistetav, sest lasketaseme tõusu tee on meil olnud kiire ja järsk — kuid sellega pandi alus lasketaseme kiirele tõusule Järva malevas, sest siitpeale jätkub iga-aastane võistluste seeria, kusjuures tagajärjed paranevad kiiresti ja huvi kasvab pidevalt. Välisvõistlustest pandi 1928. aasta 11. novembril alus Järva-Sakala malevate vahelistele laskevõistlusele, mida on peetud sellest alates igal aastal. Ja Järva malev on tulnud neist võistlustest, hoolimata võistluse pinevusest, alati välja võitjana, arvatud välja 1930. aasta, millal esikoht tuli loovutada. Hiljem on välisvõistlustest seltsinud võistlused Pärnu, Pärnumaa ja Tallinna malevatega. Alates 1934. a. seltsib välisvõistlustele Tallinna-Järva-Sakala malevate vaheline võistlus, milles möödunud aastal Järva jättis vana rivaali Tallinna teiseks! 1934. a. üleriiklikelt

laskevõistlusilt tõi malev kaasa 10-st meistritiitlist 7, kuna kolme meistritiitlit jagavad Sakala ja Pärnumaa malevad. Kõike seda arvestades ei pälvigi enam imestust, et rahvusmeeskonna koosseisus arvestatav osatähtsus on järvalasil. Nii tegid 1935. aastal Roomas toimunud ülemaailmsed laskevõistlused kaasa Järva malevasse kuuluvad pealikud A. Liiver, E. Rull ja J. Pürn, kellest E. Rull tuli täiskaliibrilisest vabapüssist laskmises kolmest asendist maailma kaheksandaks 1094 punktiga, väikekaliibrilisest püssist laskmises põlvelt asendist maailma teiseks 386 punktiga, kaotades maailmameistri tiitli eestlasele Lokotarile 3-me silmaga. Meenutagem lõpuks Liiveri (Liiviku) tagajärgi nii täiskaliibrilisest kui ka väikekaliibrilisest ja lisagem, et mehed töid kaasa 11 kuldmedalit mitmetelt aladelt.

Malevas ei ole 10 aasta jooksul muude tegevusalade kõrval unustatud ka sportlikku tegevust, kusjuures parimateks aladeks on olnud raskejõustik, suusasport ja rattasport, missugused alad arenevad aga veel suuresti edasi. Sideme alal on saavutatud viimasel aastal tähelepanuvaid tagajärgi raadioasjanduses.

Kui Järva maleva arvukas pere kogunes käesoleva aasta juunikuus Paides kokku juubelipidustusiks, siis näidati toimunud võistlusil ühtlasi ka, et kõigi Järva malevlaste ühiseks suureks sooviks on areneda edasi kõikidel aladel, mis võiksid olla kasuks meie kodumaa kaitsel. Juubelipidustustel said lipud ratsadivisjon, Kodutütarde Järva ringkond ja Noorte Kotkaste Paides malevkond. Need lipud koondavad veelgi enam Järva kaitseliitlaste peret ja tiivustavad neid suurematele saavutustele. Juubelipidustustel süvendati sisemist jõudu ja üksmeelt, maleva lipu all töötati taas truudust ja valmisolekut isamaa kaitseks. See ei olnud asjata ja ainult sõnatud, — järvalased on juba näidanud, et nad ka raskeis olukorras on valmis igal ajal astuma välja kodumaa kaitsel. Meenutagem või veel kord vabadussõda, millal Paides paiguti puudus valgustus, puudusid relvad ja muu tarviline, millal isegi leiba oli vähe ja sellele tuli segada lisaks kartuleid. Ei ole aga olnud ühtki järvalast, kes neil raskeil silmapilkudel oleks kaotanud tuju. Ja on kindel, et ei leidu praeguses Järva malevas ühtki meest ega naist, kes kaotaks tuju ja tahte alati olla valmis mingiks kõrgeks, pühaks. Järva malev on kasvanud võimsaks, üksmeelseks ja tugevaks ning see tagab meile alati julguse ja kindluse.

Johannes Kaup.

Merekaitseliitlase käsiraamat

K.-l. peastaabi väljaandel on ilmunud „Merekaitseliitlase käsiraamat“. Kaitseliidu ülema käskkirjaga nr. 26, 16. aprillist s. a., on see raamat tarvitusele võetud ametliku õpperaamatuna ja selle raamatu järgi tuleb merekaitseliitlasil korraldada oma õppusi, seepärast on väga tarviline, et igal merekaitseliitlasel oleks „Merekaitseliitlase käsiraamat“. Peale malevaise väljasaadetud raamatute on võimalik raamatuid tellida k.-l. peastaabi tarvete laost, Kaarli t. nr. 8.

K.-l. peastaabi merejaoskond.

PÜHAPÄEVAL PÜHAJÄRVEL

Kui palju aega sellest juba on tagasi, kui Pühajärvel suvitajate riietuses domineerisid paigatud püksid, kuhu nii hea oli pühkida latikalima, mis riideid „impregneeris“ ja need pani mõnusalt kobisema? Ja üldse püüti nii-ütelda vahetult läheneda loodusele, olgu see siis riietuses või midu eluviisides. Keset järve istus lõomava päikese käes pagulane Tšernov, karvane rind hiilgavais higipisarais ja selg kõrbenud telliskivi-punaseks. Ei tea, mis mõtteid ta haudus, aga käsi tilgutas pidevalt tinakalakest. Hommikul vaatasid, käsi tõusva päikese varjuks silme ees, järvele ja ülesid, ahaa, seal Pika Kolga nurgal roo seest piiluvad õngevibud on Hoiä Ronga omad, valge kuub ja tõusvad suitsupilved samuti. Aga seal eemal too küürutav mees paadis on August Alle, kes hommikul põhjanööri vaatab ja ise sajatab sappi, soovides põrgusse ilusaid suveilmu, sest sudak liigub vaid vihma ja tuulega! Murumetsa nurga tagant ilmus Kitsemäe põline elanik pangahärra Koppel. Tema püüdis spinninguga, mis tol korral veel oli uudispüügiriist, vähimalt Pühajärvel. Taha, vallamaja alla roosaare aga nihkus Jürgenstein, jalad ligunemas soojas vees, sest mis paat see on, kuhu vett ei valgu, kus püütud ahvenad kõvaks, okkaliseks kuivavad. On paadi põhjas vett, vilksatavad seal kalad ja nii mõnigi ludistab palja jala all püüdes pageda varvaste vahelt läbi. Kloostriisaare ümbruses ukerdas mees pisikese ruhega, keda kõik kirusid, aga sügavamas sisemuses vist ikka kadestasid ka, kuna Vutt oma kaablist põhjanööriga nii palju kohasid välja püüdis, et võis neid eksporteerida Tartu, isegi Tallinna!

Pühajärvel võis suvitada ja inimestega mitte kokku puutuda. Vahest oli nagu kuulda, et Poslovitsal suvitavat kujur Starkopf, ja keegi oli kuulnud, et ka saadik Menning olevat Kitsemäele jõudnud. Kolga aida ees olevat nähtud Kitzbergi jne. Kas see tõesti nii oli, ei teatud kindlasti — võib-olla olid nad juba ära sõitnud. Hobustega tuli siis sõita Pukast või Pritsust ja seegi oli omaette lõbu. Nägid teeäärseid järvi, mäeharjadelt ainulaadseid vaateid ja valmistusid aeglaselt ette, et Pühajärv liiga ei pimestaks.

Omnibuse aknast näeb ju ka ümbrust, ent too veetakse sul kinolise kiirusega silme eest mööda. Virvendab nagu midagi sinist, aga järgmisel hetkel kollendavad aina männid su ümber.

Ei tunne nüüd enam Pühajärve ära. Ka Otepää alev on juba linn. Kergivad uued ehitused, kohendatakse vanu, sest linna nimi kohustab. Tee Otepäält alla järve ääre on veel peaaegu endine, kuid juba käivad mehed kortsus kulmul ringi, et kuidas uusi järvi juure soetada. Nii peabki Sulaõja ümbruse soo lähemal ajal järveks muutuma. Küllap selle teostumisel võidab Pühajärv palju, eriti Otepää-Pühajärve tee panoraam.

Pargi peale märke on siginenud hulk väikesi maju, ent see on alles algus. Siia pidavat tekkima uus alev, sest vana enam pole. Pühajärve pargis aga keeb elu. Vilksatavad kirevas supelriietuses daamid, plaažil leba-

vad pruunid kehad. Järvel paistavad üksikud õngitsejad, aga vaevalt on karta, et nad Pühajärve kokku kuivanud kalarikkust palju vähendavad. Igatahes üks viigiehtsas, pimestavalt valges dressis kalur on põiminud vasaku käe ümber näitsiku piha ja mõlemad paistavad olevat süvenenud raamatusse. Õngevibu ots näitab järve põhja ja suure punase korgi ümber ujuvad — inimesed! Head kalaõnne!

Hoiä Ronga suvila ees askeldab keegi valges troopikaülikonnas. Vist „paradiisi pärisperemees“ ise. Söödab ehk roosärgi, kes ta paadisilla ümbruses on koonunenud. Endisest suurkalurist on saanud kalakaitse, alias loomakaitse, tegelane. Kui aega üle jääb, teeb Tiitusega suvila rõdul halva likööri juures „elavat kirjandust“.

Kusagilt jääb meele R. Kangro-Pooli kuju. Õigemini küll vaid silmad, mis nagu vaadanuksid uniselt hämarast minevikust. Teevad Ruut Tarmoga kahekesi „Pühajärve sõda“.

Kirjanikest suvitavat Pühajärvel veel August Alle ja Richard Roht. Et aga järve ümbrus pühapäevasuvitajaid vallutatud, ei näe neid. Ja kes sallibki neid inimesi, kes tulevad igast kaarest omnibustega, veoautodega otsekui hunnid, kompsud käes, näod higised, ja sõtkuvad su konnasilmadel, kisendavad otse kesk-kõrva! Kui aga oled ise üks neistsinaseist, lepid selle rahvaga ja tänad õnne, et pudeliga pähe ja võileivaga selga ei saa.

Pühajärve loss on kenasti korda seatud ja suvitajaid paistab olevat ohtrasti. Riigiparkide valitsuse suvilais peatuvad dir. P. Päts ja Leningradi konsul A. Varma. Näitleja Vaino suvitab Saare talus, arvata-vasti kalastamise otstarbel seda kohta eelistades.

Pühajärv on nüüd moodne kuurort. Parkidesse rajatakse uusi teid, korraldatakse plaaži jne. A propos, miks peab just ilusast järvekaldast tehtama mererand? Viimast leidub meil isegi küllalt. Narva-Jõesuu, Pärnu, Haapsalu, Võsu ja palju teisi meelitavad suvitajaid just eriti liivarannaga! Ja järve rohelisel kaldal on ka oma võlu ja veest välja tulles jäävad jalad puhtaks. Pealegi ei saa kunstliku plaaži liiv puhtuses iialgi võistelda loomuliku mereliivaga! Ent nähtavasti plaaži järrele nõudmist on, seepärast valendagu Pühajärvel liivarand, olnuks ta vaid puhtam.

Õhtul mähkub Neitsijärv uttu, kostab üksik kalasulpsatus ja pardiema kurjustab roos poegadega, Pühajärvelt aga kuulduv hääli, aerulööke, Sõsarsaartel tehakse tuld. Hämaras pargis liiguvad valged kogud ja Turistide Kodu rõdul hõõguvad sigaretid.

Pühajärv on palju muutunud, nagu kahju oleks endisest vaiksest suvituskohast. Aga sellest tuleb aru saada, sest kõik moderniseerub ja pealegi on nüüd Pühajärve võlud kõigile kättesaadavad. Meie ilusaimat sisemaa kuurorti imetelevad nüüd ka välismaalased. Idüll peab ruumi andma kasudele, sest meie loodusevarad on määratud kõigile.

—st—

Kui Arhangelski sõjamoonalad maailmasõja ajal lendasid õhku

„Kaitse Kodu!“ lugejaile juba tuntud res.-mereväe-leitnant Peeter Kask, kes praegu teenib reisilaeval „Eestimaa“ kaptenina, jutustab meile oma mälestuste põhjal õudset maailmasõja episoodist Arhangelskis, kus lendasid õhku Bakaritsa ja Ökonomnaja sõjamoonalad ja kus tulemõllus põles elavalt ära mitu tuhat inimest. Neis plahvatustes leidsid õnnetut surma ka Eesti kodanikud. Paljud said põrutada ning haavata. Plahvatustes hukkus niipalju laskemoona, et Vene väerind alates Baltimere rannikult ja lõpetades Musta merega, oleks võinud sõdida kolm kuud. Vene ajakirjandus tol ajal aga vaikis sellest ja seepärast on see ka laiematele hulkadele teadmata

Maailmasõja eelpäevil teenisin Riia-Londoni vahet sõitval reisilaeval „Mihailil“ 3. tüürimehena. See laev kandis küll vene lippu, kuid tegelikult oli selles Inglise kapital. Sealt läksin üle Peterburi-Londoni vahet sõitvale reisilaevale „Tsesarevitš Alekseile“, kus kapteniks oli eestlane J. Attemann. Kui puhkes maailmasõda, siis olime Londonis ning jäimegi sinna seisma. Oldi arvamises, et maailmasõda ei kesta kuigi kaua, ja seepärast hoiti ka meeskond 3 kuu kestes alal. Siis tekkis Vene riigil vajadus transportide järele ja Inglismaal osteti neid alul kolm — „Ormsby“, „Duskr“ ja „Etelaidale“ — ning siis veel „Maria Rose“ ja „Slavonik“. Läksin siis üle „Ormsbyle“ 2. tüürimeheks. See laev hukkus traagiliselt Põhja-Jäämeres, joostes madalikule, kus ta pooleks vajus ning hukkus. (Kirjeldus sellest ilmus „Kaitse Kodu!“s). Mõned üksikud pääsivad eluga, elades aga üle raskeid vintsutusi. Seal külm võttis ka minu jalad, ja kui tervis jälle paranes, asusin teenistusse „Etelaidale“, kus tol ajal oli kapteniks meie end. sadamakapten A. Kuldner. Ta teenib viimasel ajal aurikul „Kail“. „Etelaidal“ kestis mul teenistus kaks aastat. Siis võttis Vene valitsus kõikidele transportidelt ohvitserid maha, nimetas nad transport-ohvitserideks ja määras Bakaritsa, Ökonomnaja, Birževaja Vetka ning Smolnõi Bujani laskemoonaladude rajoonidesse teenistusse. Oli ju tol ajal Arhangelsk ainukeseks aknaks. Ainult Arhangelski kaudu peeti ühendust välismaaga.

Bakaritsa, suurim sõjamoonaladu Valgemere ääres, asus Arhangelskist 14 kilomeetrit eemal, Severnaja-Dvina jõe kaldal. Birževaja Vetka oli Arhangelskist umbes 5 kilomeetri kaugusel, Smolnõi Bujan tema vastas, ning Ökonomnaja — talvine laduplats — 25 kilomeetrit eemal, keset raba. Selles laos tehti tööd ainult talvel. Siis pandi rabapinnale raudteerood maha ja rongid laskemoonaga vurasid kaldalt minema. Suvekuudel oli rabapind niivõrd pehme, et see raskusi ei kannud. Raba oli otse läbipääsmatu.

Kõige suurem neist laskemoonaladudest oli siiski Bakaritsa — raadiusega 15 kilomeetrit. Suuruselt oli järgmine — Ökonomnaja — 7 kilom., Birževaja Vetka — 5 ja Smolnõi Bujan — 3 kilomeetrit.

Mind määrati teenistusse Birževaja Vetskasse transport-ohvitseriks. Birževaja Vetka sadam koosnes üksikuist kaidest ja mõne ääre võis paigutada isegi kuni 8 laeva. Üks kaidest kuulus tol ajal hiljuti surnud laeväri omanikule ja Läti kindral-konsulile A. Trankmannile. Sinna paigutati ainult tema kontori nimele tulevad laevad. Võimalik, et ta oli ka kai omanik. Elukohaks määrati mulle aga Bakaritsa, kus oli fliigel 100 ohvitseri jaoks. Peale minu oli siin ees 3 Eesti ohvitseri, kellega puutusin kokku. Need olid lipnik Songi, lipnik Grünberg (meie praeguse pio-

nerpataljoni ülema kolonel Grünbergi vend) ja lipnik Helberg, praegune kalandustegelane Tallinnas. Kapten Albrecht'i leidsin eest Smolnõi Bujanist.

Bakaritsas oli sõdureid ja ohvitseri umbes 4000 ja pealeselle 3000 töölise. Ka sõdurid olid tegevad laskemoona laadimise juures. Sõdurite ja töölise barakid asetsesid otse laskemoonalao keskel. Kunagi olid barakid olnud lao serval, kuid iga päevaga tuhanded ja tuhanded tonnid uut lõhkeainet ja laskemoona toodi juure, siis piirasid neist moodustatud kuhjad varsti barakid ümber. Ökonomnajas oli 800 sõdurit ja 800 Baikali-äärset elanikku — burjaati, kes sinna olid tööle toodud. Teisi töölisi oli 1200 ümber. Birževaja Vetkas ulatus töölise ja sõdurite arv 2000 ja Smolnõi Bujanis 1000-ni. Kõik need laod kutsuti ellu maailmasõja alul, sest Balti ega Musta merre laevad ei pääsnud ja Vladivostok jäi kaugale. Sealt kaudu läks läbi minimaalne osa laskemoonast ja lõhkeainetest.

Transport-ohvitserid Arhangelskis kutsuti ellu inglaste eeskujul. Kõik Arhangelski laod olid inglaste ülemkontrolli all. Inglise olid huvitatud, kas sõjavarustus tõesti läheb väerinnale. Paralleelselt nendega töötasid Vene transport-ohvitserid. Nende ülesanne oli kiirendada sõjavarustuse mahalaadimist laevadelt. Maaväe ohvitserid pidid jälle hoolitsema selle eest, et ešelonid kiiremini väerinnale liiguksid, kus sõjavarustusest tunti suurt vajadust. Laevadest lossisid töölised, vaguneisse laadisid sõdurid.

Inglastega oli hea koos töötada. Nad olid peamiselt reserv-mereväe-ohvitserid. Minuga töötasid koos ltn. Mac Brown — Birževaja Vetkas ja ltn. Woodkins — Ökonomnajas.

Sõjamoona vedasid Arhangelski Vene ja liitlaste laevad. Käisid ka erapooletute riikide laevad, kuid need töid peamiselt sütt. Bakaritsa võis võtta vastu 16, Birževaja Vetka 8, Smolnõi Bujan 3 ja Ökonomnaja 8—10 laeva.

Tol ajal oli kaunis suur hulk Eesti kapteneid sõidus Arhangelski vahel. Nii sõitis kapten A. Siiman juhina (praegune „Caroline“ kapten) 14.000-tonnise transpordil „Dvinsk“. „Tsarji“ kapteniks (13.000 tn.) oli mõni aasta tagasi „Liroga“ hukkunud J. Larede; praegune Käsmu Laevaomanike direktor kapten O. Tiedemann juhtis „Novgorodi“ (8.000—9.000 t.); „Kovdal“ oli praegune Tallinna Laevaühisuse direktor kapten O. Treilmann. Ta läks hiljem üle traaleri komandöriks. Kapten Silivälja oli kapteniks „Drontil“, A. Kuldner „Etelaidal“, suurel jäälõhkujal „Svjatogoril“ oli navigatsioonihvitseriks kapten Orav (end. „Kajaku“ kapten), „King Fisher“ kapteniks praegune „Torni“ juht Teng, jäälõhkujal „Ilja Murometsil“ 1. tüürimehena praegune „Kajaku“ juht kapten Velzbach, jäälõhkujal „Kņas Požarskil“

teenis kapten Krebs, „Tsesarevitš Alekseil“ kapteni na J. Attemann. Traalereil teenisid kaptenina praegune „Liina“ kapten Behrsin, kapten K. Noor. Traalereite vahiülemaks oli leitnant Pöder, kes suri pärast vabadussõda. Vabadussõja ajal teenis ta „Lennukil“. Vend on tal praegu Viimsis patarei ülemaks. Nimetada võiks veel toliaegset „Ellindi“ kapteni R. Jürgensoni. Peale nimetatud isikute teenis veel tol ajal rida eestlasi nii Arhangelskis maal kui ka laevades. Eriti palju võis leida eestlasi-tüürimehi „Dobrovolnõi Flotis“.

Sõjamonoladudes kestis töö ööd-päevad. Mis tähendas töö vaheaeg, seda ei tuntud siis Arhangelskis. Ja töötasu oli suur. Isiklikult sain 540 rubla kuus palka 1916. aastal ja samal ajal maksin ohvitseride kassinos kuuaajalise ülalpidamise eest 50 rubla. Korter oli tasuta. Ei teadnud tõesti, mis rahaga peale hakata. Oleksin teeninud mujal, oleks olnud kahtlane, kas ma praegu oleksin naisemees. Aga raha polnud kuhugi panna ja otsustasin siis võtta naise. Suvel töid meile Moskva suveaedade näitlejad külakosti, muidu oli elu vagane. Sama aasta talvel komandeeriti transport-ohvitserid Murmani, nende seas ka lipnik Helberg. Mind määrati Ökonomnajasse.

See oli 20. oktoobril 1916. aastal, kui mu naine haigestus ja ma viisin ta puksiiriga Arhangelski. Keskpäeval pöörasin sealte järele tagasi, ja kui puksiir oli juba jõudnud Bakaritsa lähedale, nägin taevaserval tulekuma. Taevaseri lüü äkki punaseks. Otse samal ajal kostis hirmus mürts ja Severnaja Dvina jõele tekisid suured lained, mis löid puksiiri nina otse püsti. Lähenedes Bakaritsale nägin, et seal tuli oli lahti pääsnud. Seisukord oli hirmuäratav, kuna seal oli palju tuldvõtvat ainet. Andsin otsekohe käsu, et puksiir pööraks tagasi Arhangelski. Läksin staapi ning teatasin loost. Mind võttis vastu mereväe vanem-leitnant krahv Benkenndorf, kes oli tol ajal Arhangelski mereoperatsioonide lossimise ja laadimise osakonna ülema abiks. Ülemaks oli I järgu mereväe-kapten Strahovski, Krahv Benkenndorf on ka meile tuntud isik. Ta võttis osa Tartu rahuläbirääkimistest Vene mereväe eksperdina. Siin oli ta 2. järgu mereväe-kapteni aukraadis.

Krahv Benkenndorf, ära kuulanud ettekande, andis jalamaid käsu minna ja mobiliseerida kõik jõel asuvad vedurlaevad, et nendega haavatud plahvatuspiirkonnast vedada ära. Kui siis Bakaritsasse jõudsin, avanes silmade ees õudne pilt. Hiiglasuur Bakaritsa laskemoonaja sõjavarustuse ladu oli võtnud tuld ning igalt poolt tõusid tulekeeled taeva poole. Kaidel jooksid inimesed karjades ringi. Tulepiirkonnast olid haavatud joosnud välja. Verised kogud liikusid tuigerdades ringi. Mõnel olid ka silmad peast välja joosnud. Haavatuid ja laipu oli väga palju.

Kuna plahvatus juhtus just lõunaajal, siis olid sõjaväelased ja töölised barakkides, ja nagu eelpool tähendatud, asusid barakid laduplatsi keskel. Inimesed olid jäänud tulehõllu keskele. Ja oleks see veel olnud harilik kahituli, siin seisis ju lõhkeaine ja laskemoon. Inimesed otse praadisid elusalt tulehõllus. Ahastav kisa täitis kogu ümbruskonda ja sellele seltsisid nüssikuulide, käsigranaatide, suurtükikuulide ja šrapnellide paugud, milledeni tuli oli tunginud. Kõrvale kostis, nagu oleks korruga töötanud miljon kuulipildujat. Läheneda laskemoonalaole oli kardetav ja hädaohtlik, sest kuulid vingusid ümberringi. Hoolimata varitsevast hädaohust tungisid siiski terveks jäänud inimesed tulepiirkonda ja püüdsid aidata tullejäänuid. Inglased sõitsid otsekohe ühe vedurlaevaga, mil olid suured kompsud, kai ääre. Kui nad need kompsud harutasid lahti, siis paistsid neist välja inglise lipud. Oli tulepiirkonnast leitud surmasaanud inglane, toodi laip otsekohe ära, mähib lippu ning viidi vedurlaevale. Sajad vedurlaevad aina voorisid Bakaritsa ja Arhangelski vahet, vedades ära haavatuid. Kõik Arhangelski haigemajad täitusid peagi haavatutega ja siis võeti ka eramajad haig-

late alla. Tundus puudust arstlikust personaalist. Iga tunniga toodi aga uusi abivajajaid juure.

Kõik väeosad ja nende hulgas ka polu-ekipaaz ter- ves koosseis mobiliseeriti haavatuid päästma ning tuld kustutama. Paljud abiandjad said ise tules lõhkenud püssikuulidest ning šrapnellikildudest surma, ja siis tuli juba need laibad koristada ära, et neid mitte lasta ära põleda. Kuulid langesid veepinnale ja see meenutas vihma piserdamist. Nii tihedasti langesid kuulid vette. Kogu päeva ja öö kestis haavatute vedu Arhangelski. Tule kustutamine kestis aga nädala. Järele jäid vaid ahervarred ja surma sai siin tule ning plahvatuse läbi 3500 inimest. Kui tulehõll rauges, hakati kokku korjama üksikuid inimeste kehaosi ja liha- hunnikuid sigines üksteise lähedale nagu kartulikuhe. Lipnik Songi sai raskesti põrutada, eestlane Mathiesen, kes praegu on Kuressaare tollivalvuriks, kannatas samuti plahvatuse läbi. Tulehõllus viibis ka meie tuntud näitleja ja näitejuhi Ants Lauteri vend Mihkel, kes praegu Velisel peab talukohta. Ta pääsis siiski eluga. Kui palju aga siin teiste hulgas ka eestlasi sai surma, selle kohta puuduvad andmed, kuna neid oli sõjaväelaste hulgas ja kõiki oli võimatu tunda.

Plahvatuse mõjul oli hävinud ka ohvitseride fliigel, kus ka ise elasin. Kui lähenesin ohvitseride ühiselumajale, jooksis sealte mulle vastu keegi ohvitseri abikaasa. Näis, et ta oli hullunud. Ta oli peagu alasti. Verist keha katsid vaid mõned riideräbalad. Selgus, et plahvatuse tagajärjel olid purunenud aknakaasid ning klaasikillud kiskusid puruks riided ja tekitasid ka ihusse haavu.

Minu varandus oli hävinud täieliselt. Riided olid katki rebitud ning klaasikilde täis. Vene valitsus tasus hiljem aga kõikide ohvitseride kahjud. Isiklikult sain 250 rubla. Kui suur oli aga Vene riigi aineiline kahju, seda ei tea vist küll keegi. Vene ajakirjandus vaiks üldse sellest plahvatusest, et vaenlane asjast ei vaaks haisu ninna. Kuuldus vaid asjatundjate arvamisi ja need kõnelesid, et Vene väerind, alates Baltimere rannikult ning lõpetades Musta merega, oleks võinud plahvatuse läbi hukkunud sõjamononaga sõidata tervelt kolm kuud. See juba annab pildi, kuipalju seal võis huk- kuda sõjavarustust, ja mis maksab sõjavarustust?

Millest aga tekkis Bakaritsas plahvatus? Hiljem selgus, et 20. oktoobri keskpäeval oli plahvatanud kai ääres vene transportlaev „Baron Driesen“. See laev oli 6000 tonni suur ning täis lõhkeainet ja laskemoona. Plahvatus olevat sündinud põrgumasina läbi. Laev oli Ameerikas võtnud peale laskemoona ja tulnud sellega Arhangelski. Seal siis juhtus kohutav õnnetus, milles oli süüdi Saksa salakuulaja, kes Ameerikas põrgu- masina laeva sokutas. Hiljem olevat selgitatud, et selle jõleda teoga oli saanud hakkama keegi rootslane Han- sen-Malmberg, kes Eesti vabadussõja ajal oli Eestis viibinud.

Ajal, millal „Baron Driesenil“ sündis plahvatus, viibis kai ääres 8 laeva lõhkeaine ja laskemoonaga. Ühelt laevalt kandus tuli teisele ja hiljem nad kõik põlesid küünlaina. Laevadelt kandus tuli maale laske- moonaladudele.

Hulk inimesi hukkus Bakaritsa plahvatuse taga- järjel. Moodustati komisjon, kes hakkas uurima õnne- tuse põhjusi. Eeskätt tagandati kohalt ning anti kohtu alla Arhangelski ja Põhja-Jäämere piirkonna ülemjuha- taja ase-admiral Ugrjumov. Tema asemele nime- tati Baltimere laevastiku staabiülem ase-admiral Ger- ber, kes aga varsti muutis oma saksapärase nime Gorviniks.

Täiesti süütult kannatas õnnetuse läbi aga vanem transport-ohvitser Meelenberg, arvatavasti lät- lane. Tuleõnnetuse likvideerimisel näitas mees üles erakordset vahvust. Ta tõi isegi põlevate laevade vahelt välja lõhkeainega täis laaditud praami. Aga ta anti kohtu alla põhjusel, et ta kunagi oli teeninud Vladi- vostokis firma Kunst Albersi juures ja seepärast peeti teda salakuulajaks.

Lipnik PEETER KASE teenistus-tunnistus

Tuli oli hävitanud Bakaritsa sõjamoonalao. Sõjamoona sisseveos ja vastuvõtmises ei tohtinud aga ette tulla takistusi, sest väerind vajas seda. Asuti uue laskemoona laduplatsi otsimisele ning leiti selleks sobiv koht olevat Ökonomnajas, mis asus Arhangelskist 25 kilomeetrit eemal, keset raba. Suvel ei võinud seal tööst olla juttugi, kuid talvel külmanud maapind kandis inimest ja raudteerongi. Pealegi ei jõudnud jõel olevad jäälõhkujad Severnaja Dvinal kuni Bakaritsani jääd lõhkuda. Rabale ehitati 25 kilomeetri pikkune raudteeliin, mida mööda siis laskemoon laevadelt veeti laduplatsile. Venemaa ostis sel talvel Kanadast viis jäälõhkujat ja need töid siis laadungi Valgesse merre.

Bakaritsa plahvatus ununes pea. Talve jooksul ehitati ladu uuesti üles ja ajutiselt täitis siis selle aset Ökonomnaja, kuhu ka mind määrati teenistusse. Töö läks harilikku rada. Töötati samuti 3 vahetusega. Perekonnale võtsin korteri linna, ja kui sain aega, siis sõitsin ka ise laost sinna.

Kord talvel oli jälle Ökonomnaja all 8 laeva lõhkeaine ja laskemoonaga. Tol ajal oli juba Ökonomnaja ladu, mis oli 5-kilomeetrilise raadiusega, laskemoona täis. Rajooniülemaks oli seal lipnik ins. Lutz, üks Volga-äärne saksa kolonist. Õpetust saanud Bakaritsa plahvatusest, käis nüüd uus ülemjuhataja ase-admiral Gerber-Gorvin tihti ka ladu revideerimas.

20. veebruaril v. k. j. sõitsin Arhangelskist Ökonomnajas. Vabavaht oli möödas. Sõit mööda väli-raudteed oli äärmiselt vilets. Raudteeliin ei väerinud oma nimetust, oli künklik ja auklik. Jõudnud Ökonomnajanani, jooksis rongile vastu minu ametivend lätlane lipnik Sikard. Ta oli üleni verine. Ta võeti rongile. Paari sõnaga jutustas ta, et Ökonomnajas oli juhtunud uus plahvatus. Nüüd polnud enam aega järele-mõtlemiseks. Otse rongilt maha ning joostes lao poole. Ees paistis tulemeri. Ainukese elava hingena leidsin eest lipnik Lutz, kes askeldas tule piirkonnas. Ohvitseride fliigel põles. Tassisime siis käsipritsi välja ning hakkasime tuld kustutama. Majadest ja barakkidest olid järele jäänud rusud. Ühest majast leidsin hällist väikese sülelapse. Viisin ta ära, muidu oleks ta tules elusalt ära põlenud. Kelle laps see oli ja kas vanemad ta hiljem said kätte, on mulle tänapäevani teadmata. Ema ja isa olid tal kas surma saanud või hirmuga metsa joosnud.

Paari tunni pärast jõudis Arhangelskist kohale esimene abirong kontr-admiral Boshhoviaga esotsas, kes oli kinnitatud piirkonna ülemjuhataja staabi ülemaks. Siin nägin esimest korda oma elus, kuidas kindralid ja admiralid pumpsid vett ning tassisid ka ämbritega vett tulepiirkonda, kustutades möllavat tuld. Veesaamine oli väga raske, sest väljas oli 26-kraadiline pakane. Polnud ka inimesi. Kõik olid laopiirkonnast pagenud metsa. Kadunud olid inimesed ka

laevadelt, ja kohal, kus seisis vene jäälõhkuja „Tšeljuskin“, oli jääs vaid must koht. Plahvatus oli ta purustanud ning tema Lloyd'i märkidega poorditükk leiti hiljem 5 kilomeetrit plahvatuskohast eemal metsas.

Nüüd hakkasid juba kohale jõudma teised abirongid. Üks rong tuli teise järele. Toodi kohale ekipaaž, töökomandod ja tööliisi. Laost põgenenud tööliised olid vahepeal juba toibunud ning hakkasid ka metsast välja tulema. Ilmusid samuti laevade meeskonnad. Välisriikide laevade meeskondades teenis ka neegreid. Olen kuulnud ütlust, et neeger võib end valgeks ehmatada, kuid siin nägin oma silmaga, et nad olid valgeks külmanud. Nende nahk oli imelikult hallikas.

Päätetööde esimesse vahetusse määrati 2. järgu mereväe-kaptenid Polivanov ja Aleksandrov. Mind määrati nende abiliseks. Töötasime aga ikka esimese vahetusena 4 ööd-päeva. Mingisugusest vahetusest polnud juttu. Mehi tuli tööle sundida. Ikka jooksid nad laiali. Nähti, et tuli vahest nii hirmus polegi kui tules lõhkevad kuulid, mis inimesi tapsid. Surma sai inimesi kogu aeg ja seepärast kardeti tulele läheneda. Siin seisis aga ees raske ülesande täitmine. Tuli ahvardas haarata 20 meliniiditünni, mis, nagu teada, on kohutava jõuga lõhkeaine. Ometi saadi sellega hakkama. Tünnid veeretati eemale. Tulelekidest ei suudetud aga päästa mitut sada tonni suitsuta püssirohtu. See plahvatas öösel ja plahvatuse tagajärjel tekkis rabapinda auk, millesse vabalt võiks mahutada poole Vabadusplatsil asetsevast EKA pilvelõhkujast.

Päätetööde juhatajad kaotasid ülepingutuste ja magamata ööde tõttu enese üle valitsemise. Tuli ette ka toorust. Nii näiteks löid mereväe-kaptenid Polivanov ja Aleksandrov tööliisile ja sõdureile revolvipäräga ainkku. See oli neile aga andeksantav, sest ei olnud ainukestki hädaohtlikku kohta, kuhu nad poleks isiklikult tunginud ja esirinnas tööd teinud. Samal ajal teised püüdsid aga põgeneda ja tööst hoida eemale.

Lipnik Sikard oli plahvatuse ajal „Tšeljuskinist“ umbes sada silda eemal olnud. Seljas oli tal kasukas. Ohusurve oli tal selle aga seljast ära kiskunud ja teadmata kuhu kannud. Kasukas jäigi leidmata. Ta ise oli saanud raskesti peast haavata.

Öösel oli tulepiirkonnas ilusaim, kuid ühtlasi ka õudseim tulevärk. Lendasid õhku igavärvilised raketid, mis olid määratud väerinna tarvis.

See laskemoon, mis Ökonomnajas õhku lendas, oli määratud Rumeenia väerinna jaoks. Seal oli peale laskemoona ja lõhkeainete veel lennukeid, autosid ja isegi ka mürgise gaasi pomme. Kahju oli äraarvamata suur.

Millest tekkis plahvatus Ökonomnajas? Jäälõhkuja „Tšeljuskin“ oli toonud Arhangelski terve laadungi bertoletisoola ja meliniiti. Tööliste tehti hoia-

INGLISE TRANSPORT-OHVITSERID ARHANGELSKIS
Nende meeste ülemkontrolli all olid Arhangelski Vene sõjamoonaalad

tus, et nad bertoletisoolatünne ei veeretaks, vaid kannaksid käes. Töölised olid aga hoolimatud ja laisad, ei kuulanud sõna, vaid veeretasi neid tünne. Tünnid polnud küllalt tihedad ja neist valgus soola laudadele. Tünne veeretades tekkis hõõrumise tagajärjel leek. See kandus edasi meliniidile ja see plahvatas. See võis olla kella 7 paiku õhtul. „Tšeljuskini“ I tüüri-mees oli hetkel, millal laeval tekkis tuleleek, viibinud maal ning ajanud lipnik Sikardiga juttu. Nähes tuld ütelnud tüürimees lipnik Sikardile: „Minu koht on ikkagi laeval...“ ja joosnud sinna. Varsti selle järele kostis plahvatus ja meeskond ning laeval viibijad tööliselid hukkusid.

Üldse Ökonomnaja plahvatus röövis 220 inimeselt elu. Pealeselle oli sadasid haavatuid.

Aseadmiral Gerber-Gorvin ja lipnikud Sikard, Uljanov ja Lutz anti sõjakohtu alla. On usutav, et nad pääsid karistusest, sest varsti tuli revolutsioon. Samuti jäin mina ilma autasust, milleks mind ette pandi. Anti siis vaid 3 päeva puhkust. Mõne päeva jooksul likvideeriti plahvatuse tagajärjed ning kustutati tulepesad lõplikult ja töö algas uuesti. Uueks ajutiseks ülemjuhatajaks nimetati ase-admiral Gerber-Gorvini abi kindral-major Fedorov, rajooniülemaks Ökonomnajas nimetati hüdrograaf kapten Olisarovski.

Bakaritsa plahvatuse juures väärib veel märkimist asjaolu, et seal sai plahvatuse läbi surma vahipostide paigutaja. Kellelgi aga peale postide paigutaja ja tsaari polnud õigust posti võtta maha. Pöörduti siis tsaari poole, kes posti mahavõtmiseks tegi isiklikult korralduse.

Tuli revolutsioon. Võis panna tähele, et soldatid revolutsiooni puhkemisest ja selle käigust olid teadlikumad kui ohvitserid. Minu ülemus, rajooniülem Olisarovski, oli ka revolutsiooni puhkemisest saanud haisu ninna ja ühel päeval määras ta mind käskkirjaga rajooniülemaks ja sõitis ise Arhangelski. Küllap tal oli vist patte südamele, mis teda ei lubanud jääda sõdurite keskele. Hakati areteerima sandarmeid, kes seni pidasid laskemoonaladudes korda ja kontrollisid pääsetähti, milledega lasti laskemoonaladude piirkondadesse. Sandarmid põgenesid ka laiali. Igaühele on ju elu armas. Ka minul oli „patt“ südamele, ja see seisis selles, et ühel ööl revideerides tunnimehi laoterritooriumil leidsin kaks sõdurit püssirohukastide vahel suitsetamas. Esimeses ägedushoos tõmbasin kummalegi vastu kõrva ja küsisin siis: „Kas olete rahul?“ — „Tak totšno!“ (just nii!) oli vastus. Siis küsisin veel, et kas nad teavad, mis neid sellase süüteo eest ootab? Jälle sain vastuse: „Tak totšno!“, ja sellega oli kogu asi likvideeritud. Ei tahtnud mehi anda kohtu alla. Aga nüüd revolutsiooni lahtipuhkemisel ootasin kõrva-kiilu saanute reageerimist minu tollaegsele sammule.

Kõik jäi vagusaks, nagu poleks mul nendega kana kitkuda olnudki.

Metsikumad olid aga Arhangelskis madrused. Siin viibis jälleõhkuja „Mikula Solonovitš“ ja selle madrused olid eriti „verised“. Nad hakkasid Arhangelskis revolutsiooni juhtima, tungisid igale poole sisse ja pidasid mittinguid. Neil oli ka kavatsus tappa paar ohvitseri, kuid need pagesid õigel ajal. Verevalamine jäi tulemata. Isegi Olisarovski julges tulla tagasi.

Nüüd valitses aga igal pool täieline anarhhia. Peeti koosolekuid, valiti delegaate, siunati tsaariaegset korda. Madrused õhutasid üles sõdureid, et kui need tapavad mõne ohvitseri, saavad nad puhkust. Burjaatidele üteldi jälle, et „mis te siin töötate, sõitke tagasi Baikali ääre“. Aina külvati rahulolematust. Mul ei jäänud üle muud kui otsekohe vahele astuda ning ülesässitajaile ja koosolekust osavõtjatele teha selgeks, et seni, kui käib väerinnal sõda, peame jääma siia ning jätkama tööd. Raske oli lugu korrapidamisega, sest vilunud sandarmite asemele määrati nüüd lubade kontrollijaks tumedad vene sõdurid, kes ei tunnud kirja-tähte. Ja laskemoonaladudesse võis nüüd pääseda igaüks, ka vaenlase salakuulajad. Teha polnud aga midagi — nii tahtsid komiteed.

Tuleb meeles juhtum, kus kord tassiti tribunaali ette keegi „Dobrovolnoi Floti“ laeva kapten ning taheti teda lasta surma mõista seepärast, et ta vene „vankasid“, kes olid joovastunud revolutsioonist ja läbi imbutanud tsaarivastasest vihast, ei lubanud vene riigilippu tagurpidi masti tõmmata. Kapten tegi madrustele selgeks, et kui lipp tagurpidi värvidega masti tõmmatakse, siis saadakse Montenegro lipp, ja seda ei tunne ju inglased merel. Võivad tulla soovimatud sekeldused. Ja sellest aitas, et lasta inimest mõista surma. Siiski läks korda see kapten päästa.

Korralagedus läks iga päevaga suuremaks ja laskemoonaalao teenimine muutus võimatuks. Läks mul siis korda saada teenistuskoht saatelaevale „Ineile“. Kapteniks oli seal lipnik Geise, kes on praegu Riia sadama kapteniks. Hiljem määrati ta idaranna ülemaks ning mina tema asemele laeva kapteniks. „Inei“ seisis Põhja-Jäämere ja Valgemere sideteenistuses. Tema ülesandeks oli varustada vajalisega raadiojaamu ning sideposte. Kapten Geise oli suutnud oma laeval säilitada eeskujuliku korra. Meeskonda kuulus 28 meest ja nad tunnistasid veel distsipliini. Ülemus, eesotsas sideülemä I järgu kapteni Aleambarovi ga, sooritas vaid „Ineil“ ringreise.

Kui veebruari-revolutsioonile järgnes oktoobri-revolutsioon, siis muutus ka „Inei“ meeskonna käitumine. Väljaspoolt hakkasid teised laevad külastama ka meie laeva ning rikkusid inimesed. Distsipliin sõtkuti jalge alla, esiplaanil oli vaid punane lipp ning sellele lisaks isegi veel punane latern, et pilt oleks „revolutsioonilisem“. Mehed enam sõna ei kuulanud — praadisid vaid pannkooke, jõid teed, käisid koosolekuil, laulsid revolutsioonilisi laule, ning kõigele sellele pani krooni pähe veel ülemuse I järgu mereväe-kapten Aleambarovi ekipaaži keldri sulgemine. Polnud lugu parem ka mujal. Polu-ekipaaži madrused pikutasid naridel ning lasksid nagaanidest lae all olevaid elektripirne. Ega's neil millestki polnud puudust. Arhangelskis olid suured toidutagavarad. Madrused ja sõdurid käisid vaid sadama ladude vahet, töid sealt moonu, kuipalju soovisid, ja kui seda oli üleliia, siis müüdi see maha, saadi raha viina ostmiseks ja põli oli kuldne. Eestlased kogunesid aga oma Arhangelski Eesti Seltsi ümber, peeti pidusid, koosolekuid, tantsiti ja elati ka revolutsioonile kaasa.

Siis ilmus ühel päeval ajalehes märkus, et Eesti on hakanud formeerima oma rahvusväge. See luba anti Kerenski poolt väikerahvastele. Kuna Arhangelski revolutsiooniline kord oli juba meelt tülgastanud, siis hakkasin leitnant Põdraga hauduma plaani kodumaale sõitmiseks. Eeskätt võtsin enesele kuu puhkust

ja varustasin end siis ka liitriiga kodumaale sõiduks. Asusime rongile, mina oma naisega ja leitnant Pöder. Rongid olid puupüsti rahvast täis. Et keegi uksest oleks välja pääsnud, sellest polnud juttugi. Mehed käisid oma loomulikku asja toimetamas aknast välja ronides. Kuid mis pidid tegema naised? Vologda jaamas tuli sisse keegi musta habemega vene sõdur ja kukkus otsekohe naise vagunist välja ajama. Ka minu naist ootas sama lugu. Oli tükk tegemist, ja tänu leitnant Põdra vahelesegamisele jäi ta siiski vagunisse. Lõpuks kadus habemik. Jõudes Peterburgi, lendasid seal kuulid. Rüüstati piirituseladusid ja viinapoode.

Lõpuks õnnestus siiski ka Peterburgis pääseda rongile ning sõita Narva poole. Kui olime jõudnud üle Narva jõe, ootasime siin hoopis midagi muud. Oli hea meel, et viimaks siiski segadusest olime välja pääsnud.

Rong peatus Jõhvi jaama ees ja seal sammus umbes kahekümnemeheline jõuk, püssid seljas. Kuisin siis neilt, et kes nad siis ka on, et käivad püss seljas? Ja mis mulle vastati? Punakaart... Ei suutnud kuidagi oma viha maha suruda ja vastu tahtmist tuli huultelt sõna „kurat“. — „Meie, kaugel Arhangelskis viibijad eestlased, unistasime vaid ilusast kodumaast, ja jõuad siia — säh sulle, punakaart ka siin vastas...“

Olime siis Tallinna jaamas. Tassisin oma kompse läbi jaamahoone ja seal tuli keegi räpane vanamees vastu ning irises läbi hammaste: „Ei tea ka, mis neis pakkides võiks olla? Tuleks õige läbi vaadata...“ Ei puudunud palju, et ma selle koera jalaga maha oleksin löönud. Polnud ka siin korda, ja otsustasin siis sõita kodulinna Pärnu.

Ühel päeval nägin Pärnu tänaval kõndimas *K u d i s i m a*, poissi, vana tuntud Pärnu sadama passatskit, nagaan küljel. Ja kes ta veel oli? Pärnu punakaardi ülem! Nüüd ei kannud ta ka enam Kuudisima nime, vaid oli võtnud enesele uueks nimeks *K u d i s i m o v*.

Pärnu punakaart areteeris kapten Kleini, siis oli järg ka minu venna Oskari (kauaaegne Pärnu linnapea *O s k a r K a s k*) käes, kuid et elasime Papiniidus, siis pidas punakaart seda teekonda sinna vist liig pikaks ja jäi tulemata. Linn oli punaväelaste ja demoraliseeritud vene sõjaväelaste võimuses.

Ühel päeval astusid mehed kokku ning formeeriti 3. pataljon. Selle juhiks oli kapten *T a n n e b a u m* (praegune pangategelane Tallinnas). Astusin ka pataljoni ning mind määrati Pärnu sadama komandandiks. Sadamas oli vaid kaks Läti vedurlaeva. Hakati puhas-tama linna venelasist, võeti üle laod. Venelasi — Narva polk — oli tol ajal Pärnus 5000, meid aga 150. Ühe päeva jooksul tõusis aga truude kodukaitsjate arv 500-ni ja enamuses olid ratsanikud. Siis võttis pataljoni adjutant leitnant *B e h r s i n*, Häädemeeste mõisa rentniku poeg, ühel päeval südame rindu ning sammus sõduri saatel edasi linna pagunid peal. Venelased vaid kiristasid hambaid — see on juba kontrrevolutsioon... Ei, see oli meie eneste maksmapanemine ning võõra võimu väljaajamine.

Kord liikus vene eskadron piki Rüütli tänavat täies varustuses. Meil seda polnud. Seati siis Rüütli tänav otsa kohale kuulipilduja üles, mindi ratsanike juure ja öeldi neile otsekohene mehe sõna: „Sadulast maha ja sõida edasi rongil...“ Venelased, ära nähes, et neil ikkagi midagi peale pole hakata, kõmpisid jala jaama poole ning jäid ilma hobustest ja sadulaist. Meile kulusid need väga ära. Enne põgenemist olid aga venelased lasknud Pärnu vallikraavis põhja meie hilisemad „Kungla“ ning „Endla“, mis kunagi sõitsid meil reisilaevadena.

Peaegu igapäev lahkusid Pärnust eselonid vene põgenikega. Ühel päeval pidid lahkuma ka madrused,

Eesti ja Vene ohvitserid Bakaritsas. Teises reas paremalt teine lipnik Songi, viimases reas seisab paremalt esimesena lipnik Grünberg, tema kõrval mereväe ohvitseri mundris lipnik Peeter Kask

kes olid enesele muretsenud eri vaguni rongi sabas. Seda oli aga tähele pannud jaamas viibiv kornet *H o l b e r g*, kes langes vabadussõjas. Ta oli rkl. rittmeister Holbergi vend. Kornet Holbergil mõlkus aga peas madrustele enne lahkumist mängida veel üht vingerpussi. Kellegi nägemata haakis ta madruste vaguni rongi sabast lahti, ja kui anti kolmas kell ning rong hakkas liikuma, nägid madrused oma suureks imestuseks, et nad seisavad paigal. Saatjaid ja uudishimulikke oli jaamas murdu ja madrused sattusid kõikide naeraluseiks. Otsekohe tormasid nad vagunist välja, et selgitada, milles asi seisab. Kuna kornet Holberg ei jõudnud veel end poetada rahva sekka ja ta oma husaarimütsiga madrustele torkas silma, siis tormas madruste jõuk otsekohe tema kallale. Nad ei kahelnud, et kurja juur on tabatud. Kornet Holbergi käsi oleks võinud käia halvasti, kui mitte õigel ajal poleks kohale jõudnud eesti meestest koosnev patrull. Oli ju mehel peale turjal lasuva patu veel taskus kaks käsi-granaati.

Kornet Holberg nägi äkki, et patrulli ees sammus tema endine sulane. Ta hõikas mehe kohale, ja kui see nägi madruseid tema peremehe kallal, lähenes ta neile ja ütles vigases vene keeles: „Tšto takoje, ja sam delegaat...“ Mis see tema arvates pidi tähendama, jäi arusaamatuks, kuid madrused taganesid aupaklikult tema hiigla kogu juurest eemale ja kornet Holberg oli jälle vaba mees.

3. pataljon hoidis linnas korra alal, kuni 23. veebruaril *O. K a s e* ja *K u u s n e r i* poolt Eesti iseseisvuse manifest kuulutati välja.

Kaks päeva võisime olla iseseisvad, siis marssisid sisse raudkiivrimehed. Pataljon rivistati võimla õues ja sinna ilmus okupatsioonivõimude juhtidest oberst von *R a a v e n*. Ta pidas pataljonile kõne ning tähendas, et linn on pataljoni poolt hästi alal hoitud. Avaldas teatud töö eest tänu ning ei jätnud ka allakriipsutamata, et ta linna on ilma püssipauguta kätte saanud. Ta andis ausõna, et pataljonile relvad jäävad kätte. Kolm päeva hiljem korjati aga sõjariistad ja laske-moon. Mina aga oma relvi käest ei annud ja isaga matsime need kodu aeda maamulda. Sinna rändasid ka kuulikastid. Kui lahkusid sakslased ja Eesti malev tõstis uuesti pead, siis kaevas ka minu isa mulda maetud relvad maapöüest välja, ja veel praegugi käib ta oma relvaga kaitseliidus, hoolimata sellest, et ta on 77 aastat vana.

V. H.

Harjal Jurka

Veste Vabadussõjast
Jaan Rimpel.

Oli varakevadine hall, sompus päev. Kirjutati aasta 1919. Kevad oli visa tulema ja talv pidas meeletlikku võitlust oma valitsusvõimu pärast, nagu see väike, kangelasmeelne rahvaski, kes oli julenud vägevale Venemaale ütelda: „Jätke meid rahule ja laske meid endid oma saatust korraldada, muidu...“

Näis, nagu peaks looduski samal viisil sõda kui inimesedki. Kogu olemine tundus neil päevil isesugusena, tusesena, ja õhus tundus vänget püssirohu ja vere lõhna. Maaailmaruumist polnud veel jõudnud haihtuda suures tapatalgus valatud vere hais. Sellest siis tuligi vist, et polnud õiget kevademeleolu. Laululinnud — need meie alatised kevade kuulutajad — ei tahtnudki nagu sel ajal tulla ja ainult hall varres kraaksus lõpmata kas põllule jäetud viljakärbiste otsas või kusagil aiateibas.

Oli raske, oli lootusetuse tunne. Kippus paiguti meeletlik ja tuim osavõtmatuse võimust võtma, hoolimata sellest, et sissetunginud vaenlase väed olid maa piiridest peaaegu täiesti välja peksetud.

„Mis sest ikka kasu?“ seletasid mõningad. „Eks ta tule jälle tagasi — ja mis saab küll siis?“

Selle peale ei teadnud isegi need midagi vastata, kes täie lootusega ja helkivail silmil jälgisid meie sõjasangarite meeletlikku võitlust maa ja rahva eest, kes nii palju olid kannatanud. Maa eest, mille pind endasse imetud vere ja kannatuste higi ning pisarate tõttu oleks pidanud karjuma.

„Mis saab küll siis, kui ta tagasi tuleb?!“
Aga ta ei tulnud.

*

Petseri lähedal külas oli aset võtnud ratsapolk. Et lahingutegevust ei olnud, siis mehed tegelesid oma igapäevaste sõduritoimingutega, milleks lõomapäevil aega ei jätke. Ja neid on sõduril, nagu üteldakse, must miljon.

Esimeses eskadronis oli käsil hobuste puhastamine. Loom peab oma osa saama, ja selle üle valvas eriti teravasti eskadroni veltveebel Lõhmus — vana veneaegne ratsaväelane-vahtmeister.

Kogu eskadron oli külavahelisele teele kogunenud ja igapäevaste sõdurijuttude saatel harjati ning kammiti hobuseid.

Eriti innukalt oli ühe suure halli täku juures ametis pikakasvuline tugev sõdur. Ta püüdis, kui hari ja kamm ei toonud karvadest välja mõnd peent prügi või tolmuttera, seda näpuotstega välja õngitseda.

Seejuures ta nohises valjusti omaette ega võtnud

osa teiste vahel peetavast jutuajamisest ja lööpimisest.

Veltveebel käis mehe juurest mehe juure ja kontrollis puhastustööd. Tähenadatud sõduri juure jõudes vahtis ta tükk aega sõna lausumata selle toimingut pealt ning prahvatas siis:

„Mis kuramuse hobusepuhastamine see sul on, Jurka?! Harja ja kammiga tuleb seda teha. Mis sa õngitses seal näpuga?“

Jurkaks nimetatud sõdur vaatas korra veltveebile otsa, laotas käsi ja ütles siis süüdlase häälega:

„Kus s'as saad harjaga? Näe, et tule praht looma turjalt välja. Ma siis näpuga...“

Teised lähemal seisvad sõdurid aga ei lasknud tal oma vabandust lõpetada, vaid kukkusid lööpima:

„Jurkal suured täimammud pükstes, need on nüüd hobuse turjale pugunud ja hoiavad hammastega karvust kinni. Ega neid hari maha too.“

„Ei sellest tule midagi välja,“ pragas veltveebel. „Sõdur peab oskama harjaga looma puhastada. Näita siia!“

Ja võttes harja ning kammi tõmbas ta nendega vilunud käega hobuse turja ja küljed üle.

„Näed, see toiming on üsna lihtne. Vaja ainult hoolega asja juures olla. Su hobune on aga, nagu näen, korralikult puhastatud.“

Ja andes harja ning kammi jällegi sõdurile tagasi lisas ta:

„Viksi hallil veel „uhked topsud“ ka korralikult läikima, siis on asi korras.“

Ümberolevad sõdurid kukkusid laginal naerma. Seda sõdurit ta pikaldase, veniva oleku ja tasase meele pärast peeti veidi napakaks. Ta armastas üksildust ja hoidis suuremalt jaolt ikka, kui teenistus just ei nõudnud, end teistest eraldi.

Vähesed teadsid, kust ta pärit oli ja mis oli ta õige nimi, kuna ta kellelegi kunagi midagi lähemat endast ei rääkinud. Polku oli ta siginenud kohe pärast Tartu tagasivõtmist mingisugusel tähelepanematul kombel ja oli kohe algpäevadest peale teiste pilkening tõgamisealuseks saanud, kuna ta uudishimulike pärimiste peale andis kentsakaid ja segaseid vastuseid.

Edaspidises elus polgus oli nagu üldiseks kombeks saanud teda igal võimalikul juhul narrida ja nõögata.

Suuremalt jaolt laskis ta aga kõik nõökamised külmalt ja tähelepanematult mööda.

Eskadronis hüüti teda Jurkaks, kuna ta perekonnanimigi oli kaugelt suuremale osale meestest teadmata. Selle nime all tunti teda kogu polgus. Kunagi oli ta teiste jutustusi maailmasõjast kuuldes lausunud: „Saaks õige sel kombel punasega nattipidi kokku minna. Lööks portsu maha, saaks kabrali paela.“

Sellest haarasid hambamehed kinni, lisasid ta hüüdnimele „kabral“ ning varsti hüüti teda üldiselt „kabral Jurkaks“.

Selle üle polnud ta sugugi kuri. Nagu peaaegu kõik suurekasvulised, tugevajõulised inimesed, oli Jurkagi loomult heasüdameline. Olles loomult seesugune tasane oli ta aga lahinguis seni olnud julge ja külmavereline. Näis, et ta üldse ei teadnud, mis tähendab kartus, ja ülemus pidas tast lugu. Teenistuses oli ta korrapärane ja jõudis, oma aeglasest olekust hoolimata, imelikul kombel ikka esimesena häire puhul kogunemiskohta. Selle eest sai ta isegi veltveebel Lõhmuselt, kes oli vana veneaegne dragunite vahtmeister, kiita, kuigi see oli kiitusega äärmiselt kitsi.

Ühe asjaolu pärast vaid sai ta aga peaaegu alati Lõhmuselt sõimata. Jurka kartis nimelt vett. Tal oli otse arusaamatu, ebausklik hirm ja vastikustunne vee suhtes ja kunagi ei olnud nähtud, et ta end peseb. Teiste seesugust toimingut nähes läks ta neist võimalikult kaugelt mööda.

See asjaolu andis kogu meeskonnale loomulikult veelgi rohkem põhjust nöökamiseks. Küll pragas Jurkaga Lõhmus ja sõimas teda, ähvardas karistustega, vahest isegi meelitas ja noomis, aga Jurkat vett sallima ta ei suutnud panna. Viimaks löi ta loo peale käega: „Seeneta, kui tahad, mul muudki teha kui sinuga jännata.“

Ka eskadroni ülema seesugused katsed ei annud tagajärgi ja Jurka jäeti lõpuks rahule. Imestati vaid asjaolu üle, et seesugune näiliselt ülilaisk ja räpane sõdur püsis teenistuses esirinnas. Nagu suurem osa meeskonnast jäi ka eskadroni ülem lõpuks arvamisele, et Jurka on veidi puuduliku mõistusega.

„Kahju,“ tähendas ta. „Tubli sõdur, kuid nupust nähtavasti veidi puudulik.“

*

Selleaegsest olukorrast lõunarindel tingituna oli ratsapolgul peaaegu vahetpidamata tegemist. Viibiti lahinguis jalameestena ja ratsa. Peamiselt siiski tuli taganevat punaväge jälitada, teda vahetpidamata atakeerides, et ära hoida punastel seisukohtade võtmise ja kindlustumise võimalus.

Nii juhtus, et ühel päeval nõuti polk rutuliselt eesliinile, kus punased olid ootamata visa vastupanu hakanud avaldama ja isegi äkilisi rünnakuid ette võtma.

Kuna abiväge vajati rutuliselt, otsustati, et ratsamehed võtavad hobustele ka jalaväelasi, et neid sel kombel rutemalt kohale toimetada. See moodus oli maailmasõjas vene sõjaväes, eriti kasakate juures, tarvitav ja oli tihtigi häid tagajärgi annud.

Häire peale kogunes polk rutuliselt ja jäi siis jalaväe roodu ootama.

Jalaväelaste kohale jõudes silmas Jurka seal üht tuttavat nägu ja kutsus selle oma hobusele.

„Hei, vunts, tule siia! Kas sõidame?“

Jalaväelane, suurte sorgus vurrudega üle kesk-ealine mees, vene sinelis ja läkiläkis, silmitses Jurkat ja ta hobust viivu kõheldes, löi siis käega ja kohmas:

„Kui su setukas kaht kannab, siis lase minna. Aita üles ronida.“

See osa polgust, kel jalaväelasi koormaks polnud, kihutas galopis minema, ülesandega püüda vaenlast tiivalt haarata. Kahekordse kandamiga aga sõideti parajat traavi. Kuigi mindi lahingusse, oli tuju ülilõbus, mida suurendas omajagu veel asjaolu, et pal-

„Kui su setukas kaht kannab, siis lase minna“.

jud jalaväelased kuidagi ei püsinud hobustel, vaid tihti maha partsatasid.

Umbes kilomeeter külast, mida vaenlane ründas, jäeti hobused maha ja jooksusammul jõuti külla parajasti ajaks, kui punased teiselt poolt sinna sisse tungisid. Ühes küla kaitsjatega tormati ründavaile punasele vastu ning löödi nad tagasi. Nähes põgenevat vaenlast sattusid mehed hasarti ja polnud vajagi käsku pealetungi arendamiseks. Koos jalaväelastega tormati edasi. Punaste seisukohtadelt aga ilmusid uued ahelikud ja tungisid hurraa-hüüetel täakidega peale.

Metsikute hüpetega joostes jõudis Jurka kõigist ette. Ta ei näinud midagi peale vastutormavate punaste. Esimesena jõudis ta vaenlaste sekka. Näost sähvas mööda vaenlase täak, lüües kuidagi imelikult

Metsikute hüpetega joostes jõudis Jurka kõigist ette. Ta ei näinud midagi peale vastutormavate punaste. Esimesena jõudis ta vaenlaste sekka.

alt üles. Rebis jopilt õlaku ja kadus. Siis kerkis ta ette punavurruline tursunud, pungis vesiste silmadega nägu, ja seegi kadus, karjatades rögisevalt, lõikavalt. Vasaku käega rabas ta kellestki kinni ja paremaga virutas ta mõõgaga. Üldises madinas polnud enam midagi näha. Tundis vaid, et raius enda ümber metsikult. Keegi kargas talle kõrri. Ta virutas sellele hoobi, ja siis polnud enam kedagi lüüa.

Seni oli rabatud tääkide ja mõõkadega ilma tulistamata, kuid nüüd algas ees kuulipilduja tärin ja Jurka ümber hakkasid inimesed kukkuma. Kuulipilduja aga vaikis niisama äkki kui algas tärin ja eespool oli kuulda meie meeste võidukisa.

Jurka seisatas ja silmitses ümbrust. Eemal jooksid meie sõdurid tääke ees hoides vaenlaselt võetud küla alla. Maas lamas palju punaväelasi. Mõned püüdsid roomata kuhugi, mõned karjusid ja oigasid, paljud aga lamasid vaikselt, liigutamata. Ka meie mehi oli palju maas. Taplus oli olnud verine.

Hurraa-hüüd eespool vaikis ja algas korratu, kiire püsside ragin: meie omad tulistasid taganevat vaenlast.

Jurka imestas: seesugust taplust ta polnud veel näinud ja ta ei uskunud, et need vaikselt lamavad mehed kõik on surnud. Küllap heitsid maha, et end

kuulipilduja tule eest varjata. Viimane mõte näis talle sedavõrd tõepärasena, et ta läks ja pööris esimese lamava mehe ringi: see oli see, keda ta lahingusse oli sõidutanud — „vunts“. Laubal ja paremas lõuapäras oli tal kaks väheldast haava, millest nõrgus pikaldaselt verd. Veidi kokkunult laskis ta surnu jällegi maapinnale langeda.

Eemalt tulid mõningad sanitarid haavatuid korjama ja samal ajal ta kuulis, et keegi hüüdis:

„Jurka, Jurka!“

Vasakul mõnikümmend sammu eemal seisis veltveebel Lõhmus ja viipas talle käega. Kui ta lähemale jõudis, nägi ta, et veltveebel askeldas kellegi surnud ohvitseri juures. See osutus eskadroni ülemaks.

„Saatanad,“ vandus Lõhmus kurvalt. „Võtsid kaptenil elu välja.“ Siis äkki ägestudes raputas ta vaenlase poole rusikat:

„Oodake, röövlinäod, küll ma selle veel tasun, küll tasun!“

Lõhmus oli eskadroni ülemaga vana sõber. Juba maailmasõjas olid nad, ainsate eestlastena eskadronis, olnud sõbralikul jalal ja nüüd oli vabadussõda neid veelgi lähendanud. Ühised raskused, mured ja hädad olid neid sõpradeks teinud, kuigi üks oli kapten ja teine vaid allohvitser.

Ühes Jurkaga kandsid nad kapteni laiba külasse, kuhu olid kogunenud juba ka teised, kergemini haavatud, ja kuhu kanti ka kõik meie meestest langenud. Neid polnud vähe. Vaenlase vastupanu murdmine oli kalliks maksma läinud.

Lõhmus teatas staapi kapteni langemisest ja sai käsu võtta eskadroni juhtimine enda kätte seniks, kui uus ohvitser jõuab kohale. Ühtlasi tehti ka korraldus taganeva vaenlase jälgimiseks.

Äravõetud külast läbi kihutades selgus aga, et punaväed olid end järgmistel seisukohtadel — umbes 3 versta eemal olevas alevikus — siiski jõudnud sedavõrd hästi kindlustada, et löid meie korduvad pealetungid tagasi.

Sedapuhku vaibus lahingutegevus. Jäädi ootama abivägesid. Ainult mõlemapoolsed kahurid pidasid kahevõitlust edasi.

Ratsapolk jäeti igaks juhuks liini lähedusse, kuna kavatseti lähemal ajal alata üldist pealetungi, et punavägesid lõplikult lüüa. Mehed paigutati lähedastesse küladesse ja pärast surnute matmist ning haavatute ärasaatmist läks elu jälle oma harilikku rada, niivõrd kui see sõjaväljal harilik olla võib.

(Järgneb.)

A/S. FRANZ KRULL

MASINAEHITUSVABRIK, TALLINN

ASUTATUD 1865. A.

Müügiosakond ja laod:

TARTUS, Raekoja 13

Valmistab võistlemata headuses:

masinaid, sisseseadeid, aurukallaid, iga seltsi põllutööriistu, keskkütte malmist radiaatoreid ja kaalaid. Malmi- ja vasevalu, parandused ja sveisimine.

Tööde eest täieline vastutus

Nõudke eelarveid
ja prospekte

Mõõdukad hinnad

Ilmus trükist telefonivõrgu

Abonentide lisanimekiri

1936.

Hind à 50 senti.

Saadaval raamatukauplustes ja Riigi trükikojas

Kaitseliitlaste ja kaitseväelaste

ülikonna, püksi, palitu, mütsi ja kandriie.

A/
S. **KREENBALT.**

TALLINN, SUUR KARJA 13, TELEFON 425-14.

Järgmiste kodumaa tekstiilvabrikute suurmüügi keskkoh:

Balti Puuvilla Ketramise ja Kudumise Vabriku A/S.

Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri O/Ü.

Sindi Tekstiilvabrikute Ühisus.

O/Ü. Eesti Niidivabrik.

Väikemüük kauplustes üle maa.